

nentia vi diebus Dominicis, xxx et vi quasi decimatio anni remanent jejunandi. Illæque hebdomadæ, licet habeant, ut diximus, xl et ii dies, Quadragesimam tamen sanctis Patribus placuit appellare. Deinde temporibus suis Telesperus [Telesphorus], qui nontus post Petrum principem apostolorum in sancta sede Romanæ Ecclesiæ clarus habebatur, constituit suis diocesis per vii hebdomadas abstinentiam observare : quod adhuc multos facere non ignoramus, quæ habent æque dies quinquaginta. Quod tempus tunc fidelibus duabus ex causis Quinquagesimam placuit appellare ; vel quia in ordine quinquagesimus numerus post quadragesimum in locutione vulgari constat ; vel quia exinde l dies sunt, usque ad sanctam resurrectionis diem.

Ecce habetis, unde dicta est Quinquagesima. Sed forte movetur industria vestra, cur prædictus Pater Telesperus l dies traderet abstinendos ? Sed dicta istius manifestant eum typum Domini et Redemptoris mundi, in quantum potest humana fragilitas, imitari voluisse, qui in corpore densam assumpsit naturam, xl diebus continuè ab humano cibo jejunavit. A prædictis etenim l diebus, si viii dies Dominicis de abstinentia retraxeritis, xl et ii abstinentiæ deputantur. Sed illi duo, qui quadragenarium numerum excedunt, magnum in se continent sacramentum. Quorum prior Coena Domini, alter vero Sanctum Sabbatum nominatur. Quos licet canones abstinendos constituant, tamen propter sacramentum suum valde cæteris liberiores existunt.

Postmodum vero Melchides pontifex, natione Afer, qui tricesimus quartus post sanctum Petrum in Romana Ecclesia apostolicus fuit, hic constituit, ut nemo præsumeret in prima vel in quinta feria jejunium agere : in prima, propter Dominicam Resurrectionem ; in quinta, quia in ea cœnavit Dominus cum discipulis suis ; et eadem gloriosa est ascensione honoratus. Tunc placuit fidelibus, ut viii hebdomadas jejuniis dedicarent, et primam Dominicam Sexagesimam nominarent : non propter sexagenarium dierum numerum, sicut supra Quinquagesimam a quinquagenario dierum numero appellari posse diximus, sed propter usum locutionis nostræ, quia sicut quadragesimo numero quinquagesimus, ita sexagesimus septuagesimo numero coaptatur congrue. A Sexagesima namque usque in secundum diem Resurrectionis Domini octo sunt, ut diximus, hebdomadæ. E quibus singulis si primam et quintam feriam, ut magnus pontifex Melchides constituit, de abstinentia subtraxeris, et ipsum diem

sanctum Paschalem, quadraginta tamen dies remanent abstinendi, ad imitationem Domini nostri Jesu Christi.

Septuagesimam namque ideo a fidelibus fertur celebrari, ut decimas dierum Deo reddere, et nihilominus primam et quintam, nec non et septimam feriam jejunii possint rigore laxare. A Septuagesima quippe usque in Pascha novem hebdomadæ sunt quæ faciunt lx et iiii dies. Ex quibus si de unaquaque hebdomada tres præfatos dies subtraxeritis, et sacram diem Paschalem xxx et iiii [Leg. xxxvi] dies pro decimatione, ut in Quadragesima, jejunatis. Videtis, quod hi, qui sex, et hi, qui novem hebdomadas abstinentiæ decreverunt, decimas dierum Deo pari tenore reddendo concordant. Hi vero, qui septem, et hi, qui octo hebdomadas jejunare præcipiunt, æqualiter quadraginta dies abstinendo vestigia Domini videntur assequi. Ille autem qui Sabbatum statuit honorandum, non propter mandata legalia, quæ umbra sunt veritatis, hoc fecit, sed quia requievit die illo Dominus in sepulchro, eoque vesperascente gaudium sanctæ resurrectionis honorifice celebratur. Auctorem vero hujus rei fraudulenta oblivione intus veniente per nomen enuntiare non possumus. In numero quippe dierum prædictorum cautos vos calculatores adhibete, et si quid reprehenditis, congregatis nobis in unum corrigatur. Ipso adjuvante, qui duobus aut tribus in suo nominis ore [honore] collectis, in medio eorum se consistere dixit.

CAROLI MAGNI PRÆCEPTA QUÆDAM.

565 I.

Monasterio Cormaricensi concedit monachos S. Benedicti ibi constitui, et confirmat donationem illius loci factam monasterio S. Martini Turonensi.

(*Vide Patrologiæ tom. XC VII, col. 992.*)

II.

Eidem monasterio concedit libertatem ab exactionibus telonii pro navibus ad monasterium necessaria deferentibus.

(*Vide ibid., col. 993.*)

566 III.

Concedit et confirmat monasterio S. Martini rebusque et hominibus illius privilegia immunitatis ab omni judiciaria, etiam fisci regii, potestate.

(*Vide ibid., col. 990.*)

APPENDIX SECUNDA.

DOGMATICA.

567 EPISTOLA EPISC. HISPANIÆ

AD CAROLUM MAGNUM

In causa controversiæ de Christi adoptione.
(*Vide Patrologiæ tom. XCVI, col. 867.*)

568 EPISTOLA EPISC. HISPANIÆ

AD EPISCOPOS GALLIÆ, AQUITANIÆ ET AUSTRIÆ,

In causa controversiæ ejusdem.

(*Ex cod. ms. bibliothecæ Toletanæ.*)

Dominis et in Christo reverendissimis fratribus Gallæ et Equitanæ [Ita cod. ms.; leg. Aquitanæ] atque Austriæ cunctis sacerdotibus. Nos indigni et exigui Spaniæ præsules et cæteri Christi fideles in Domino æternam salutem. Amen.

^a Hoc falso imputatur Beato.

D I. Ad notionem nostram pervenit lugubris et funesta opinio, quæ nos usquequaque contrivit in eo, quod antiphraasi Beati, nefandi Austuriensis presbyteri, pseudo-Christi et pseudo-prophetæ pestiferi dogmatis sermo vipereus et nidor sulfureus arcana pectoris vestri usquequaque fœdaverit ob illud, quod carnis adoptio in Filio Dei secundum humanæ servitutis formam nequaquam fuisse asserit; nec veram ex Virgine visibilem formam susceperit ^a.

II. Nos igitur e contrario secundum sanctorum venerabilium Patrum Hilarii, Ambrosii, Agustini [Ita cod. ms.; leg. Augustini], Hieronymi, Fulgentii, Isidori, Eugenii, Idephonsi, Juliani et cæterorum orthodoxorum atque catholicorum dogmata confitemur et credimus, Deum Dei Filium ante omnia

tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum et consubstantialium, non adoptione, sed genere, neque gratia, sed natura: id ipsum eodem Filio attestante: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30), et cætera quæ de divinitate sua idem verus Deus et verus homo nobis locutus est; pro salute vero humani generis, in fine temporis ex illa intima et ineffabili Patris substantia egrediens et a Patre non recedens, hujus mundi infima petens, ad publicum humani generis apparens, invisibilis visibile corpus assumens de virgine, ineffabiliter per integra virginalia matris enixus; secundum traditionem Patrum confitemur et credimus, eum factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse Filium Dei, sed adoptione [*Ms.*, adoptione; *ita semper*]; neque natura, sed gratia, id ipsum eodem Domino attestante, qui ait: *Pater major me est* (Joan. xiv, 28). Et Evangelista de illo: *Puer autem crescebat et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo* (Luc. i, 80). Et iterum: *Vidimus gloriam ejus, quasi gloriam Unigeniti a Patre plenum gratia et veritate* (Joan. i, 14).

III. De qua adoptione carnis beatus Ambrosius in Libro de Trinitate ^a loquitur dicens: *« Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris servitis [Leg. servire], Deo vivo et vero (I Thess. i, 9); illi enim dii esse simulantur, natura autem Deus vivus et verus est. Nam et ipso usu nostro ^b est adoptivus filius et verus filius. Adoptivum filium non dicimus natura esse, qui verus est filius ^c. »* Item post aliqua ^d: *« Partus enim Virginis non naturam mutavit, sed generandi usum novavit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo Virgo, quod traderet. Non enim alienum dedit mater, sed proprium e visceribus suis contulit, inusitato modo, sed usitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturæ solemnem jure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariæ genitricis natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit Scriptura, ut per omnia fratribus similis fieret (Heb. xi, 17). Similis utique Dei Filii nostri, non secundum divinitatis plenitudinem, sed secundum animæ rationabilis, et ut expressius dicamus, humanæ [Ambr., humani] nostrique corporis veritatem. »*

569 IV. Item beatus Hilarius Pictaviensis dicit ^e: *« Parit Virgo, partus adest; vagit infans, laudantes angeli adorant; panni sordent, Deus adoratur; ita paternitatis [Hilar., potestatis] dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur. »*

V. Item beatus Hieronymus in Expositione Apocalypsis, ubi dicit ^f: *« Calculum candidum, id est, gemma alba adoptio carnis in Filio Dei (Apoc. ii, 17). »* Item in epistola ad Cæsarium ^g: *« Non istud verbum, quod in Patre et cum Patre fuisse esse*

^a S. Ambros. libr. de Incarn. cap. 8, num. 87.

^b Nam et ipso usu nostro. Patres concilii Francofordiensi dicunt ista Hispanos citasse ex sancto Hilario; omittunt vero sequens testimonium, quod ex sancto Hilario afferunt Hispani.

^c Locus truncatus, integer textus ita sonat: *Adoptivum filium non dicimus filium esse natura, sed cum dicimus natura esse, qui verus est filius.*

^d S. Ambr. ibid. cap. 9, num. 104.

^e S. Hilarius, lib. ii de Trin. cap. 27. Vide quid ad hunc locum responderit beatus Alcuinus col. 206, hujusce toni. De vera autem lectione hujus loci consule editionem nostram Operum Hilarii loco ibidem a nobis citato, Patrol. tom. X.

^f Aliter hunc locum legunt Patres concil. Francof. ita nimirum: *Et dabo ei calculum candidum, id est, adoptionem filiorum Dei.* Hic beati Hieronymi Commentarius nullibi nunc comparet.

^g Ad Cæsarium. Patres conc. Francofordensis legunt ad Cæsarium. Hæc quoque epistola ignoratur. Vid. Alcuinus, libr. ii contra Elipandum num. 10 et seqq.

A credendum est, sed homo, quem in gratia salutis Deus verbum suscepit, audivit: *Ego hodie genui te* (Psal. ii, 7; Heb. v, 5). Hic filius hominis per Dei Filium in Dei Filio esse promeretur, nec adoptio a natura separatur, sed natura cum adoptione conjungitur.

VI. Beatus quoque Augustinus in Exposito [*Ita ms.*] Evangelii secundum Joannem, juxta formam deitatis ita dicit ^h: *« Filius Dei non est adoptione sed genere, neque gratia sed natura. »* Item in Homilia secundum humanæ servitutis formam ita dicit ⁱ: *« Homo adoptatur, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus. »* Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, hunc Joannes apostolus dicit, *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, qui etiam interpellat pro nobis* (I Joan. ii, 1).

VII. Igitur beatus Isidorus in Libro Etymologiarum ita dicit ^j: *« Unigenitus autem vocatur secundum Divinitatis excellentiam, quia sine fratribus: primogenitus secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, de quibus esset primogenitus. »*

VIII. Item prædecessores nostri Eugenius, Ildephonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites ^k in suis dogmatibus ita dixerunt in missam [in missa] de Coena Domini: *« Qui per adoptivi hominis passione [Leg. passionem] dum suo non indulget corpori, nostro demum, id est, iterum non pepercit. »* Et alibi: *« Qui pietati tuæ per adoptivi hominis passione [Leg. passionem] quasi quasdam in presentia populi acquisitione manibus cum non exhiberit e celo, exhibuerit e triumpho: et cum non habuerit divinitas immutabilis pugnam, habuerit fragilitas assumpta victoriam. »* Item in missa de Ascensione Domini: *« Hodie Salvator noster post adoptionem carnis sedem repetit deitatis. »* Item in missam [in missa] Defunctorum: *« Quos fecisti adoptionis participes, jubeas hæreditati tuæ esse consortes. »* Ecce, quos in adoptione participes esse non dubitat, consortes fieri in hæreditate exoptat.

IX. E ^m. Credimus igitur et confitemur Deum Dei Filium, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, ex Patre unigenitum siue adoptione; primogenitum vero in fine temporis, verum hominem assumendo de Virgine in carnis adoptione: unigenitum in natura; primogenitum in adoptione et gratia: de quo Apostolus ait: *Nam quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* (Rom. viii, 29). Fratres scilicet eos, de quibus per Psalmistam dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis* (Psal. xxi, 23). Unde fratres, nisi de sola carnis adoptione, per quod fratres habere dignatus est? De quibus Spiritus

^h S. Aug. Enchirid. cap. 25. Textus genuinus hic est: *« Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia sed natura; ut esset etiam plenus gratia factus est et hominis filius. »*

ⁱ Tract. xxix in Joan. num. 8 ibi: *« Adoptatus es, sed non tuis meritis; quære ejus gloriam, a quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus. »* Mirare vafritiem hominum hæreticorum, qui, de adoptione hominum redemptorum dicuntur, ad ipsum Christum inflectunt.

^j S. Isid. libr. vii Etymolog. cap. 2.

^k Hæc testimonia quidem ex Liturgia Mozarabica deprompta esse videntur; singulariter tamen nominantur cujuslibet sententiæ auctores infra num. 13.

^l Hæc, inquit Alcuinus, sententiæ sensu caret, nec satis lucet quid his verbis significari voluit, qui hæc verba ad deprecandum Deum composuit. Lib. u adv. Elipandum num. 7.

^m Hæc littera E quæ in cod. ms. Tolet. hic confessioni episcoporum Hispaniæ præmittitur, forte Elipandum illorum antesignatum denotat.

sanctus per David locutus est : *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psal. XLIV, 8)*. Consortes ejus sunt, de quibus Joannes apostolus ait : *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, cum videbimus eum, sicuti est (I Joan. III, 2)*. Similes utique in carnis adoptione, non similes ei in divinitate. Unctio vero illa Spiritus sancti, in qua maxime in Filio Dei secundum humanitatem, plus quam in electis ejus, facta est per septiformem spiritualium charismata [Ita cod.] gratiarum; illam esse credimus, quam Isaias loquitur, dicens : *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isai. XLV, 2, 3)*. Hanc plenitudinem unctionis in solo filio Dei adoptivo et primogenito esse credimus; in cæteris vero sanctis ad mensuram data est hujusmodi gratia unctionis : de Filio tamen unigenito et sine adoptione, vox Patris, inquit : *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. CIX, 4)*. Et iterum per Psalmistam : *Eructavit cor meum verbum bonum (Psal. XLIV, 2)*. Et iterum alibi : *Egredietur de ore meo justitiæ veritatis [Leg. justitiæ verbum] (Isai. XLV, 23)*. Item vox Filii sine adoptione ita dicit : *Ante 570 omnem creaturam ego ex ore Altissimi processi priusquam lucifer oriretur, ego eram : priusquam in planitie prosterneres campos, et in altum erigeres montes, ego eram (Eccli. XXIV, 5; Prov. VIII, 25 seqq.)*. Cui Pater congaudebat quotidie, dum lætaretur orbe perfecto. Et iterum : *Ante colles ego parturiebar : adhuc terram non fecerat ; quando præparabat cælos, aderam : dum vallaret mari terminos, et legem poneret aquis, ego eram (Ibid.)*. Item vox Patris de Filio primogenito et adoptivo ita dicit per Moysen : *Prophetam suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, ipsum audietis, tanquam me (Deut. XVIII, 15)*; et in Evangelio : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite (Matth. XVII, 5)*. Et per David : *Ipse invocabit me : Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ ; et ego primogenitum ponam illum, excelsam præ regibus terræ ; in æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi ; et ponam in sæcula sæculorum sedem ejus, et thronum ejus sicut dies cæli (Psal. LXXXVII, 27 seqq.)*. Cui iterum ait : *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ (Psal. II, 8)*. Cui iterum Pater per Isaiam dicit : *Ego anteibo, et gloriosos terræ humiliabo*. Et iterum : *Ego ante te ambulabo, et montes planos faciam, et seras ferreas confringam, et dabo tibi thesauros occultos, ut scias, quoniam Dominus Deus tuus ego sum (Isai. XLV, 2, 3)*. Et per Michæam : *Nunquam dabo primogenitum meum pro scelere meo ; fructum ventris mei pro peccato animæ meæ (Mich. VI, 7)*. Quod dixit primogenitum, secundum humanitatem ; quod dixit fructum ventris mei, secundum divinitatem. Et iterum de Filio primogenito ad David dicit : *Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo de lumbis tuis, qui sedent super thronum Israel. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium (II Reg. VII, 12)*. Et alibi in libro Jesu filii Sirach : *Miserere, Domine, plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, et Israel, quem coæquasti primogenito tuo (Eccli. XXXVI, 14)*. Apostolus igitur Paulus de divinitate et humanitate ejus commixta loquens ita dicit : *Multifarie multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris et prophetis, novissimis diebus locutus est nobis in Filio, quem constituit hære-*

dem universorum, per quem etiam fecit et sæcula : cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando. Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et iterum cum introduceret in orbem terræ dixit : Adorent eum omnes angeli ejus (Heb. I, 1 et seqq.)

X. His præmissis sanctorum Patrum sententiis assertionibus nostris roboratis, in commune decrevimus, ab eorum decretis nullo modo deviare vestigiis, sed studiose obedire præceptis, ita ut in uno eodemque Dei et hominis Filio in una persona ; duabus quoque esse naturis plenis atque perfectis, Dei et hominis, Domini et servi, visibilis atque invisibilis ; tribus quoque substantiis, Verbi scilicet, animæ et carnis, ut credatur in una eademque Dei et hominis persona et homo deificus et humanatus Deus, juxta beati Augustini eloquium dicens : *Ex forma enim servi crucifixus est, et tamen Dominus majestatis dicitur crucifixus. Talis enim erat illa susceptio, quæ et Deum hominem faceret, et hominem Deum.* Et post aliqua interjecta : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo (Philip. II, 6)*. Quid est, non rapinam arbitratus est? Non usurpavit æqualitatem Dei, sed erat in illa, in qua natus erat. *Formam servi accipiens ; non amittens quod erat, sed accipiens quod non erat.* Item ipse : *In eo etiam, quod de illo scriptum est, quod acceperit a Deo promissionem Spiritus sancti, et effuderit, utraque natura monstratus [Forte, monstrata] est, humana scilicet et divina : accepit quippe ut homo, effudit ut Deus.* Et post pauca : *Ipse ergo Christus Dei Filius, et Deus et homo [et dedit de cælo ut Deus, et accepit in terra ut homo.]* Item ipse : *Dei Filius immutabiliter bonus ipse manens quod erat, et a nobis accipiens quod non erat, præter suæ naturæ detrimentum nostræ dignatus est inire consortium.* Item ipse : *Quæ quidem omnia ideo ad Verbum referuntur, ut una Filii Dei persona insinuetur, ne quasi duo Christi videantur, unus Deus et alius homo. Ita sane factum, ut ibi non solum Verbum Dei, et hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima, atque hoc totum et Deus dicitur esse propter Deum, et homo propter hominem. Unus ergo Christus, non confusione substantiæ, sed unitate personæ.* Diversa quidem substantia est, Deus Pater, et homo : [scilicet ancilla et virgo Maria] non tamen diversa substantia Deus Pater et Filius [Aug., et Deus Filius] : sicut non est diversa substantia homo mater et homo filius. Sed audi quid dicat in Prophetis iste Filius : *De ventre, inquit, matris meæ Deus meus es tu (Psal. XXI, 11)* : ut ostenderet Patrem hinc esse Deum suum, quia homo factus est ; homo enim de ventre matris est natus, et secundum hominem ex Virgine natus est Deus, ut non solum Pater illi esset, qui eum de seipso, [hoc est, de sua substantia] genuisset, verum etiam Deus ejus esset, et quod de ventre matris hominem creavit e. Cum legimus ergo : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I, 14)*, in Verbo intelligimus verum Dei Filium ; in carne agnoscimus verum hominis filium ineffabilis gratiæ largitate conjunctum : propter quod et de illo Joannes dicit : *Vidimus gloriam ejus quasi filii a Patre*. Et post pauca : *Integerrime confitemur et hominem in Deo Dei Filium, et Deum in homine virginis filium. Est plenissima et fidelissima ratio, ut in uno*

^a Vide quæ ad hanc et sequentes auctoritates respondeant episc. Francoford. Epist. Synod. num. 14.

^b S. Aug. libr. 1 contra Maximum, cap. 7.

^c Verba uncinis inclusa desunt apud Aug. in quo legitur : *Diversa quidem substantia est, Deus Pater,*

et homo mater.

^d Verba uncinis inclusa desunt apud Aug.

^e Aug. : *Qui eum de seipso genuit, verum etiam Deus esset, quem de ventre matris hominem creavit. Hucusque Augustinus, sequentia assuta videntur, et corruptissima sunt.*

codemque Christo, in quo ad unitatem personæ in matris virginali divinitas humanitasque compactatur, sicut hominem Deus, ita etiam hominem Deum genuisse credatur, ita ut qui susceperit, et quod susceperit, una sit in Trinitate persona; neque enim homine assumpto quaternitas facta est, sed Trinitas mansit, assumptione **571** illa ineffabiliter faciente personæ unius in Deo et homine veritatem. ^a Proinde Christus Jesus Dei Filius, est et Deus et homo. Deus ante omnia sæcula; homo in nostro sæculo. Deus, quia Dei Verbum; homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse et Pater unum sunt: in quantum homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei Filius, [^b non adoptione, sed genere], neque gratia, sed natura, ut esset etiam, plenus [in formam [Leg., forma] servi adoptione et] gratia factus est hominis filius, idem ipse [Aug., idemque] utrumque ex utroque unus Christus qui [Aug., quia] cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, quod natura est, idem esset æqualis Deo ^c [Aug., quod natura erat, id est, esse æqualis Deo] ac per hoc et minor factus est, et mansit æqualis, utrumque unus, ut dictum est: sed aliud propter Verbum, et aliud propter hominem ^d. Ideoque [Aug., idemque] Dei Filius, non duo filii [Aug., non duo filii Dei], Deus et homo, sed unus Dei Filius. Deus sine initio, homo accepto initio [Aug., a certo initio] Dominus noster Jesus Christus. ^e Deus enim et homo, non duo sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum: quia sicut in unoquoque homine duæ sunt quidem substantiæ, sed una persona est anima et caro? ita etiam in Domino et Salvatore nostro, licet utraque substantia integritatem suam servet, ut scilicet neque in carne coaguletur divinitas, neque in divinitate resolvatur humanitas, utraque tamen unus est Christus, unus mundi redemptor et Dominus; cuius unitatis tanta ratio est, ut quæcumque humana sunt, Deo ascribantur. ^f Et ideo cum Filium Dei Christum dicimus, hominem non separamus; nec rursus cum eundem Christum filium hominis dicimus, separamus Deum. Secundum hominem namque in terra erat, non in cælo, ubi nunc est, quando dicebat: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo* (Joan. III, 13). ^g Et iterum ipse post aliqua: Inter Deum et homines mediator apparuit, ut in unitatem personæ copulans utramque naturam et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret.

XI. Hac igitur causa doctorum sententias ideo in nostra defensione protulimus, ut unigenitum Dei Filium sine tempore ex Patre genitum credamus non adoptione, sed genere; neque gratia, sed natura: in finem vero temporis pro salute humani generis in formam servi carnem assumendo de Virgine secundum Apostolum primogenitum inter fratres (Rom. VIII, 29) in una eademque Dei et hominis persona, non genere sed adoptione; neque natura, sed gratia, in ea forma qua æqualis matri, non in ea qua æqualis est Patri: quia in forma servi, servus, ideo adoptivus; in forma autem Domini, Dominus servi; de qua forma servitutis Deus Pater per Prophetam loquitur dicens: *Ecce intelliget servus meus* (Isai. LII, 13). Et iterum: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, placuit sibi in illo anima mea* (Ibid., 1).

XII. Sed quare ægre suscipiat, quisquis ille est,

^a Aug. Enchirid. cap. 35, tom. VI Oper.

^b Quæ uncinis concluduntur, interpolationes sunt, nec in Augustino reperiuntur.

^c In Aug. ita pergitur: *Exinanivit autem se accipiens formam servi, non amittens vel minuens formam Dei ac per hoc*, etc.

^d In Aug. additur: *Propter Verbum æqualis Patri, propter hominem minor. Unus Dei Filius, idemque*

A secundum humanitatem in Filio Dei adoptionem, cum de eo Psalmista dicat: *Minorasti eum paulo minus ab angelis* (Psal. VIII, 6). Et ipse de semetipso per Psalmistam: *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis* (Psal. XXI, 7). Et Propheta de illo: *Vidimus eum et non erat aspectus, et nos putabimus* [Leg., putavimus] *eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum* (Isai. LIII, 2, 4)... ejus humilitate, humilitate dictus quasi... adoptionem carnis in Filio Dei esse... Quisquis ille est, nunquid ignominiosius et... suis est dicere adoptionem in Filio Dei potius... tem [Forte leg., quam servitutem]. Cum etiam apostolus Paulus de ejus divinitate confirmat, dicens: *Christus Jesus, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens: humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. II, 6). Cur dicere, quisquis ille est, paveat adoptivum, quem sermo propheticus non formidat dicere servum? Nunquid honoratior [Ita cod.; leg., honoratius] est nomen servi potius, quam filii adoptivi? Adoptivus enim affiliatus dicitur: et tu, quisquis ille es, paves dicere adoptivum? Propheta dicit: *Et nos putavimus eum quasi leprosum, et tu paves dicere adoptivum? Quare ista viliora in Filio Dei dicta sunt, Propheta respondet: Ipse autem humiliatus est propter iniquitates nostras, et attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis super eum, et livore ejus sanati sumus; et Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum; oblatum est, quia ipse voluit, et tradidit semetipsum* (Isai. LIII, 5 seqq.)... Si voluntate... non abhorruit, qui corpus proprium flagellis impiorum subdidit, et manus proprias a delicto innoxias in cruce extendit, ut nos de dominatu antiqui hostis justitia potius quam potestate liberaret.

XIII. Credimus igitur et confitemur unigenitum Dei Filium sine tempore incorporeum et ineffabilem et invisibilem et sine adoptione; credimus eum in fine temporis primogenitum e Mariæ virginis uterum [Ita cod.; leg., utero] ineffabiliter et corporaliter egressum deitate inexistantia in carnis adoptione secundum David qui dicit: *Ipse invocavit me: Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ; et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ* (Psal. LXXXVIII, 27, 28). Secundum Michæam: *Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo* (Mich. VI, 7). Secundum Jesum filium Sirach, qui dicit: *Miserere, Domine, plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, et Israel, quem coarctasti primogenito tuo* (Eccl. XXXVI, 14). Item humano generi consortem secundum David, qui dicit: *Unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (Psal. XLIV, 8). Secundum Apostolum **572** conformem humano generi, sicut ipse dicit: *Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* (Rom. VIII, 29), secundum naturam adoptionis. Qui dicit ^e, usu nostro adoptivus filius. Secundum Augustinum, qui dicit (Supra num. 6): Homo adoptivus, qui est ab illo unius natus. Secundum Hieronymum, qui dicit (Num. 5): Gemma alba adoptio carnis est in Filio Dei. Secundum Isidorum, qui dicit (Num. 7): Primogenitus autem vocatus secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus. Unde et secundum beatum Gregorium dicimus Dei Filium primogenitum sine peccato, unigenitum

hominis filius; unus hominis filius, idemque Dei Filius, etc.

^e S. Aug. libr. De Præsentia Dei ad Dardanum seu epist. 187, num. 9, tom. II Oper.

^f Forte addendum. Secundum Ambrosium, qui dicit, etc., cuius testimonium relatum est supra, num. 5.

sine adoptione. Secundum Eugenium, qui dicit (*Num. 8*): Qui per adoptivi hominis passionem dum suo non indulxit [indulsit] corpori, nostro demum, id est, iterum non pepercit. Secundum Ildephonsam, qui dicit (*Num. 8*): Hodie post adoptionem carnis sedem repetit deitatis. Secundum Julianum, qui dicit (*Ibid.*): Quos fecisti adoptioni participes jubeas hæreditati tuæ esse consortes.

XIV. Sed et illud operæ pretium huic operi connectendum esse putavimus, quod Paulus apostolus ad Galatas scribit, dicens: *Habemus spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater* (*Rom. viii, 15*); de quo spiritu et Psalmista ait: *Ascendit in altum, cepit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal. lxxvii, 19*). De hoc et beatus Augustinus in suis Dogmatibus dicit^a: « Igitur ante ascensionem gratiam sancti Spiritus apostoli acceperunt, qua possunt peccata dimittere et baptizare, et credentibus spiritum adoptionis infundere: post ascensionem vero multo majorem sancti Spiritus gratiam perceperunt in operatione virtutum et gratia sanitatum et diversarum perceptione linguarum. » Item beatus Isidorus in Libro Differentiarum sic dicit^b: « Jesus Christus veniens crudelitatis... peccata, quæ lex puniebat per spiritum servitutis, sorte superavit [*Isid.*, laxavit, *om. voce*, sorte] per spiritum adoptionis: filios ex servis reddidit, amorem implendæ legis [*Isid. add.*, omnibus] condonavit, et si deinceps punienda commiserit, per eundem adoptionis spiritum indulsit [*Isid.*, indulget]: formam bene agendi præbuit, et ut possit agi quod docuit [*Isid.*, ut possint agi quæ docuit], adiutorem spiritum infudit. » Nam et in exorcismis ita contra hostem dicimus: *Recede ab his famulis confusus, et per spiritum adoptionis reclusus*. Ecce si Spiritus sanctus [*Ita cod.*; *leg.*, Spiritum sanctum adoptivum], qui est incorporeus, et invisibilis, et ineffabilis aliquando donum, aliquando adoptivus dicere non timemus; cur Filius Dei secundum formam servi, deitate exinanita, corporeus et visibilis et palpabilis, adoptivus esse dicere dubitatur?

XV. Certe si in ore duorum aut trium testium, juxta sententiam Domini, stat omne verbum (*Matth. xviii, 16*), quanto magis tot venerabilium Patrum veridicum de adoptione carnis in Filio Dei refutatis [*Fortè*, reputatis] testimoniu[m] ? His exemplis, quæ de immenso scripta sunt... [*Majans. fors.*, thesauro] juxta nostrum virum fortitudinem [*Idem fors.*, in firmitudinem] et sensus tenuitatem decerpere potuimus in... [*Fors.*, veritatis testimonium] opposuimus, et rite custodienda... Superest, ut quisquis ille adoptionem... esse denegat, sine dubio verum hominem... natum nequaquam fuisse affirmat... Igitur unaquæque anima fidelis in Christo... [*Majans. fors.*, zelo] charitatis affecta, si contrarium est aut blasphemum dicere Filium Dei secundum formam servi adoptivum, procul dubio (quod dici nefas est) et illud blasphemum erit, quod aliquando leo, aliquando catulus leonis, aliquando vitulus, aliquando ovis sive agnus, victima, hostia, sacrificium, holocaustum, pro diversitate causarum princeps et sacerdos, homo et propheta, virga et flos et radix, judex et rex, justus et justitia, apostolus et episcopus, brachium, servus, unguentum, pastor, puer, primogenitus, ostium, angelus, sagitta, aquila, vultur, lapis angularis, petra et cætera hujusmodi in Christo Filio Dei

^a Hæc verba non exstant in Eccles. Dogmatibus Augustino perperam attributis, Append. tom. VIII Oper.

^b *Isid.* libr. De Differentiis Spirit., differ., 28 ibi: *Evangelium veniens crudelitatem legis amovit, peccata, etc.*

^c Non coquorum, sed exercitus militum. princeps fuit Nabuzardan. IV Reg. xxv.

^d S. Aug. libr. xiv, contra Faustum cap. 2, tom. IV Oper.

nomina; pro salvatione humani generis ab eo suscepta, sicut prædictum est, quod absit, hæc omnia erunt blasphemix plena. Sed absit hoc a fidelium cordibus, ut dicere paveant, quod sanctarum Scripturarum testimonia nobis adoptivum prouuntiare non formidant.

XVI. Sed cui similem dixerimus antiphrasium Beatum, os fetidum et omni spurcitia saginatum, de cuius lateribus autina dependet: Nabuzardan principem coquorum et murorum Jerusalem destructorem, id est, sacrarum Scripturarum prævaricatorem; nis: Fausto Manichæo, qui patriarchas mundinarios asserebat, de quo beatus Augustinus ait^a: « Pius homo Faustus dolet spiritum [*Aug.*, Christum] maledictum fuisse a Moysen, » eo quod dicit: *Maledictus omnis, qui pependit in ligno* (*Deut. xxi, 23*). Faustus doluit Christum maledictum; nefandus Beatus dolet Christum secundum formam servi quempiam dicere adoptivum, contrarius apostolo Joanni et evangelistæ, qui Dei Filium, deitate exinanita, dicere non pavet advocatum [advocatum], id est, adoptivum et in forma servi gratia plenum: et iterum contrarius Ambrosio, Hilario, Isidoro, Hieronymo et cæteris doctoribus, qui nobis prædicant in humanitate, non in divinitate adoptivum.

XVII. Et iterum cui similem dixerimus antiphrasium Beatum, nisi Migetio^e Casianorum et Salihannorum 573 [*Majans.*, Sabellianorum, *ut infra*] magistrum, nostris temporibus exortum, qui dum mania typo in capite cauterisaretur a medico, se similem Christo existimans, et duodecim apostolos sibi eligens, cuidam muliercule cernens [*Id. fors.*, cernuæ] astanti, et super eam dolenti dixisse fertur: Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Similis est iste nefandus Beatus Migetii informati [*Id. fors.*, infatuati] exemplo, cum resedisset crapulatus a vino, et brutis animalibus abbatem ordinaret, Rufinum nomine et merito dignum (quod ipse idem Rufinus ore proprio attestatur) in persona Christi se esse existimans Rufino dixisse comprobatur ter vocabulo repetito: Simon Petre amas me? Pasce oves meas. Idcirco similes dixerimus Migetium et Beatum, quia æquales in honore, et pares in virtute. Nam idem Migetius moriturus tertia die resurrectorum se esse prædixit; et Beatus in vigilia Paschæ Hordonio Libanensi^f populo nostro finem mundi esse prophe-tavit; unde territus et amens populus ille factus, in eadem nocte nullo cibo reffectus, die Dominica usque ad horam nonam dicitur fuisse jejunos. Quidam Honorius [*Id. forte*, idem Hordonius], cum se fame afflictum esse cognosceret, dixisse fertur ad populum: Comedamus et bibamus, et si fuerimus mortui, saltem vel satiati. Idem vero^g... lassitudinem simulans tertio die resurrexit... anima vivus, sed corpore mortuus.

XVIII. Nos vero anathematizamus Bonosum, qui Filium Dei sine^h... genitum, adoptivum fuisse affirmat. Item anathematizamus Sabelium, qui ipsum esse Patrem, quem Filium, quem et Spiritum sanctum, et non ipsum delirat. Anathematizamus Arium, qui Filium et Spiritum sanctum creaturam esse existimat. Anathematizamus Manichæum, qui Christum solum Deum et non hominem fuisse prædicat. Anathematizamus antiphrasium Beatum, carnis lascivix deditum, et onagrammum Æterium doctorem bestialium, qui Dei Filium secundum humanæ servitutis

^e *Migetio*. Ab illo vocati sunt hæretici Migetiani, qui a catholicis diffidebant in celebratione Paschæ; ideoque damnati sunt in concilio Hispalensi, cui præfuit Elipandus. Basnage Thes. Monument. Canisii, tom. II, pag. 311, inter notas. De cuius erroris eversione ibidem gloriatur Elipandus, epist. ad Fidelem.

^f Hoc est, ex oppido Liebana. MAJANS.

^g Forte deest, *Migetius*. Ib.

^h Supple, *matre*, argumento epistolæ Elipandi ad Fidelem. Ib.

formam, adoptionem carnis nequaquam habuisse **A** dam assertiones exaratas, non tam antiquis sanctorum doctorum traditionibus convenientes, quam vestris nuper inventionibus utcumque confirmatas. Sed duæ difficiles res nostris in eo libello, quem direxistis, sensibus occurrerunt. Una, cur nobis non sufficiant, quæ in sanctorum Patrum dictis inveniuntur, et universali catholicae sanctionis consuetudinae confirmantur, dicente Scriptura : *Terminos Patrum tuorum ne transgrediaris* (Prov. xxii, 28). Nunquid sagaciores sumus ad inveniendam viam veritatis, quam apostolici doctores? Et quare aliquid confirmare audeamus [Ms., audemus], quod in illorum non inveniatur scriptis? Altera res est, quare generationem Filii Dei, vel æternam de Patre vel temporalem de matre quisquam hominum audeat investigare, dicente Scriptura : *Altiora te non quaesieris* (Eccli. iii, 22). Unde sanctus Augustinus dicit in Sermone de nativitate Christi ^b : Merito, dilectissimi, miranda est Salvatoris nostri nativitas, non solum illa divina, de qua dictum est : *In principio erat Verbum*; sed etiam illa humana, de qua idem dicit evangelista : *Verbum caro factum est* (Joan. i, 6, 14). Unde et propheta : *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 12)? Divina enim magis fide veneranda sunt, quam ratione investiganda.

XIX. Unde obsecramus vos, venerabiles in Christo Ecclesiarum præsules, per adventum Domini et terribile iudicium, ut hæc, quæ supra diximus, sine [Id. : Deest cunctatione, vel quid simile] jubeatis, et omni promptitudine glorioso principi [Id., Carolo Magno] seligenda præsentetis, verum scientes illud : *Nolite ante tempus judicare, quoad usque veniat, qui illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo* (I Cor. iv, 5). Et Dominus in Evangelio : *Nolite judicare secundum faciem, sed justum iudicium judicantes; in quo iudicio judicaveritis, iudicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis* (Joan. vii, 24) : poscentes almitudinem vestram, ut sicut unius Christi vexillo præsignati sumus, ita pacem illam, quam Christus commendavit discipulis suis, intemerato jure servemus. Si quid vero aliter vestra prudentia senserit, reciprocatus vester sermo et socordiam nostram enubilet, et lux veritatis radio veri dogmatis abdita pectoris nostri perlustret, ut dilectio Christi in nobis rite perseveret; ut quos ubertas Christi fecundat, terræ spatium nullo modo dividat.

TESTIMONUM CL. D. MAJANSII.

Hæc epistola conservatur in tabulario ecclesiæ Tolitanæ, unde fideliter descripta est.

CONCILII FRANCOFORDIENSIS

EPISTOLA SYNODICA, AD PRÆSULES HISPANIÆ MISSA ^a.

Refutatoria prioris epistolæ eorumdem.

Sancta synodus et venerabiles in Christo Patres, cum omnibus episcopis Germaniæ, Galliæ et Aquitaniæ [Ms., Equitaniæ], et toto catholicae pacis clero; præsulibus Hispaniæ, et cæteris ibidem Christianitatis nomen habentibus in Domino Deo, Dei Filio vero et proprio, Jesu Christo, æternæ beatitudinis salutem.

I. In nomine Domini nostri Jesu Christi, qui dixit : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum* (Matth. 18, 20), congregatis nobis in unum charitatis conventu, præcipiente et præsidente piissimum et gloriosissimum domino [Ms., domno] nostro Carolo rege, ad renovandum cum consilio pacificæ unanimiæ sanctæ Dei Ecclesiæ statum, et ad prædicandam orthodoxæ fidei veritatem, in qua divina operante gratia salutis nostræ initium existat et finis; cui nihil augeri potest vel minui; quæ una debet [Ms., decet] esse omnium Christianorum, dicente beato apostolo : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui super omnia et in omnibus nobis* (Ephes. iv, 5, 6). In hac omnis sanctitas vitæ, omnis spes remunerationis æternæ; sine qua nihil sanctum, nihil Deo acceptabile, nihil vivum. Justus enim ex fide vivit : quam qui diabolo decipiente perdiderit, vivens mortuus est; quia sicut per fidem justitia, ita etiam per fidem veram vita obtinetur æterna dicente Domino Salvatore : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3).

574 II. Inter cætera itaque, quæ pro hujus fidei firmitate tractavimus, domini [Ms., domni] regis nostri præcipua pietate et laudabili sapientia assidente et auxiliante, nobis præcepit subito gloriosa illius excellentia, fidei vestræ libellum afferri in medium, qui cum a notario, nobis diligentius attendentibus, sub distinctione sententiarum et proprietate sensuum perlegeretur ad finem, audivimus in eo novas quas-

dam assertiones exaratas, non tam antiquis sanctorum doctorum traditionibus convenientes, quam vestris nuper inventionibus utcumque confirmatas. Sed duæ difficiles res nostris in eo libello, quem direxistis, sensibus occurrerunt. Una, cur nobis non sufficiant, quæ in sanctorum Patrum dictis inveniuntur, et universali catholicae sanctionis consuetudinae confirmantur, dicente Scriptura : *Terminos Patrum tuorum ne transgrediaris* (Prov. xxii, 28). Nunquid sagaciores sumus ad inveniendam viam veritatis, quam apostolici doctores? Et quare aliquid confirmare audeamus [Ms., audemus], quod in illorum non inveniatur scriptis? Altera res est, quare generationem Filii Dei, vel æternam de Patre vel temporalem de matre quisquam hominum audeat investigare, dicente Scriptura : *Altiora te non quaesieris* (Eccli. iii, 22). Unde sanctus Augustinus dicit in Sermone de nativitate Christi ^b : Merito, dilectissimi, miranda est Salvatoris nostri nativitas, non solum illa divina, de qua dictum est : *In principio erat Verbum*; sed etiam illa humana, de qua idem dicit evangelista : *Verbum caro factum est* (Joan. i, 6, 14). Unde et propheta : *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 12)? Divina enim magis fide veneranda sunt, quam ratione investiganda.

III. Sed tempus est ut ad scrutiendos sensus libelli vestri veniamus, in quo sanctorum Patrum per loca testimonia invenimus posita, sed male [Ms., male] perfidiæ veneno corrupta, et inter flores pulcherrimos fidei catholicæ anginos erroris vestri dentes insertos. Tacuistis nomina librorum et numerum capitulorum, ut difficilius error vester investigaretur; et ex hoc solo perspicuum est errasse vos voluntarie, dum sanctorum Patrum venerabiles sensus per intermissiones aliquorum verborum maculare nitimini. Et miramur, vel magis lugemus, quare hoc facere velitis; quare purissimos catholicæ fidei fontes hæretico pede turbare non timeatis. Invenimus enim in libelli vestri principio scriptum, quod vos posuistis ^c : « Confitemur et credimus Deum Dei Filium ante omnia tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum, et consubstantialem, non adoptionem, sed genere. » Item post pauca in eodem loco legebatur : « Confitemur et credimus, eam factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse Filium Dei, sed adoptionem; non natura, sed gratia. » Ecce serpens inter pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quosque decipiat. Ex sermonibus sancti Augustini hæc testimonia translata sunt : sed hæretica pravitate additum invenimus in sequenti periodo : « Non genere esse Filium Dei, sed adoptionem; » quod etiam in sequentibus plenius, volente Deo, demonstrabimus. Nunc vero tantummodo ad [Ms., omitt. ad] ostendendos et cavendos mortiferos veneni succos legentibus inseruimus. Quod autem exempli gratia posuistis : *Pater major me est* (Joan. xiv, 28); non propter adoptionem, sed propter formam servi dixit, in qua minor est Pater. Simili modo et propter formam servi illud dictum est : *Puer autem crescebat et confortabatur spiritu* (Luc. ii, 40). Hoc vero, quod Joannes dixit : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratia et veritate* (Joan. i, 14), contra adoptionem carnis facit. Si unigenitus, quomodo tunc adoptivus? Vel si non est proprius Filius, quomodo tunc plenus gratia et veritate?

IV. Igitur quod sequitur in epistola assertionis vestræ, beatum dixisse Hilarium ^d : « Nam et in ipso usu nostro est adoptivus filius et verus filius; adoptivum filium non dicimus natura esse, qui verus

^a Descripta ex editione Conciliorum D. Mansi additis lectionibus variantibus ex cod. Ms. Sancti-Emmeramiano cœvo, et aliis.

^b Forte ex Serm. 196, tom. V Oper.

^c Epist. episc. Hispaniæ num. 2.

^d Non ex Hilario, sed ex Ambrosio hæc citant Hispani in epist. num. 3. Deest vero tam in editis, quam in ms. nostro responsio ad textum sancti Hilarii, quem iidem afferunt ibid. num. 4.

est Filius. Videtis, quomodo cæca mens contra suam ponit testimonia sententiam. Quis est, qui audeat dicere, Christum non esse vere [Ms., verum] Filium Dei, Joanne Baptista attestante, dum vidit spiritum Dei descendentem et manentem super eum: *Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (Joan. I, 34)*? De quo et Apostolus testatur: *Quorum Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. IX, 5)*. Et si verus Deus, etiam et verus Filius: et si verus Filius, nequaquam [Ms. add., tunc] adoptivus; quia adoptivus, sicut in testimonio sancti Hilarii [Leg. Ambrosii] positum est, non vere natura est filius.

V. Item in Tractatu in Apocalypsin beati Hieronymi, ut dicunt, hoc modo positum testimonium in epistola reperimus præfata: « Calculum candidum, id est, gemma alba, adoptio carnis in Filio Dei. » Quod longe aliter in eodem Tractatu invenitur: « Et dabo ei, inquit, calculum candidum, id est, adoptionem filiorum Dei; nam calculus gemma pretiosa est. » Et post pauca: « Sive calculum corpus baptismi candidatum, sive calculi appellatione sermo divinus significatur. » Epistola vero beati Hieronymi, quam ad Cerasiam [Epist. Hisp.: ad Cæsarium] scriptam dicitis, hæcenus nec apud Romanos, nec apud nos inveniri potuit. Nec sibi ipsi eum unquam contraria scribere putamus; et veris credere melius est exemplaribus, quam dubiis. Ecce pravitas omni tergiversatione deterior, quæ sic sanctorum Patrum purissimis sensibus venena suæ infundit perfidiæ.

VI. Sequitur in epistola b: « Item in homilia sancti Augustini [Leg. S. Augustinus] secundum humanæ servitutis formam ita dicit: *Homo adoptatur, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus*. Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, hunc Joannes dicit, *advocatum habemus apud Patrem (I Joan. II, 1)*. In hoc itaque loco ignoramus, quid prius agendum sit, an pravitas repellenda, sive imperitia decidenda [Ms., deridenda]? In xxvi homilia in Expositione ejus sententiæ legitur, ubi Dominus dixit: *Qui a semetipso loquitur, propriam gloriam quærit (Joan. VII, 18)*. Ubi post 575 congruam expositionem infert: « Quid tu homo facere dehes, qui quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris: quando autem aliquid mali facis, Deo calumnias meditaris. Intende tibi; creatura es, agnosce creatorem; servus es, ne contempnas Dominum; adoptatus es, sed non meritis [Ms., non meritis]. Quære gloriam ejus, a quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsit, qui est ab illo unicus natus. » De Christo enim dixit: *unicus natus*; de nobis vero: *homo adoptatus*. Quam adoptionem pravisimo sensu, qui scripsit epistolam, ad Christi voluit transferre humanitatem: in qua perversitate sensus utrumque, et imperitia scribentis patet, et mala voluntas non latet. Etiam in sequenti mox sententiæ, et falsitas malæ voluntatis apparet, ubi dixit: « Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, Joannes apostolus dicit advocatum. » Certissimum est enim Joannem apostolum Christum advocatum nominare, sicut ipse testatur: *Apud Patrem habemus advocatum Dominum nostrum Jesum Christum*. Perspicuum quoque est sanctum Augustinum de homine quolibet per gratiam adoptato dicere, sicut ex sequenti lectionis certissime cognosci potest.

VII. Sequitur in eodem libello vestro d. « Item prædecessores nostri Eugenius, Ildefonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in missa de Cæna Domini: *Qui per adoptivi hominis passionem dum suo non indulsit corpori*. Item in missa de Ascensione Domini. *Hodie Salvator*

noster per adoptionem carnis sedem repetivit deitatis, » et cætera, quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis; ut inmanifestum sit, quales habeatis parentes; et ut notum sit omnibus, unde vos traditi sitis in manus infidelium. Quia hominem Christum verum Dei Patris Filium esse negastis, vobis defensor esse noluit, sed tradidit vos in manus inimicorum suorum, ut dominentur vestri, qui eum recipere noluerunt; et qui illi publice detrahunt, vos occulte illi derogent. Nec illius Christi testimonio credere vultis de se ipso dicentis: *Pater clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te (Joan. XVII, 1)*. Dum dixit tuus, proprietatem ostendit, veluti et Pater in baptismo testimonio comprobavit: *Hic est Filius meus dilectus (Matth. III, 17)*. Meus dixit; addidit quoque, dilectus, ut intelligeretur proprius esse Filius, sicut Apostolus dixit: *Proprio Filio suo non pepercit (Rom. VIII, 32)*. Et melius est testimonio Dei Patris credere de Filio suo, quam Ildefonsi vestri, qui tales vobis composuit preces in missarum soletaniis, quales universalis et sancta Dei non habet Ecclesia; nec vos in illis exaudiri putamus. Et si Ildefonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster vero Gregorius pontifex Romanæ sedis, et clarissimus toto orbe doctor in suis orationibus semper eum unigenitum nominare non dubitavit. In oratione enim, quæ est secunda feria post Palmas ita posuit: *Da, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui in tot adversis ex nostra infirmitate defecimus, intercedente unigeniti Filii tui passione respiremus*. Item quarta feria ejusdem septimanæ: *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui nostris excessibus incessanter affligimur, per unigeniti tui passionem liberemur*. Item in Ascensione [Ms., in Ascensu] Domini: *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui hodierna die unigenitum tuum Redemptorem nostrum ad cælos ascendisse credimus. Item ad sanctam crucem: Deus, qui Unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi pretioso sanguine humanum genus redimere dignatus es. Ecce eum unigenitum nominavit, cujus sanguine redempti sumus*.

VIII. Quod autem dicitis in epistola fidei vestræ e: « Ex Patre unigenitum sine adoptione primogenitum vero in fine temporis, verum hominem assumendo de Virgine in carnis adoptione; unigenitum in natura, primogenitum in adoptione et gratia. » Scimus enim Deum Dei Filium ex utraque natura et unigenitum esse et primogenitum; unigenitum, quia solus sine initio ex Deo Patre genitus; et solus ex initio temporis ex matre Virgine genitus: ideoque in utraque natura unigenitus: etiam et primogenitus, quia omnis unigenitus primogenitus est; licet secundum humanam generationem non omnis primogenitus unigenitus sit. Idem ipse Dei Filius primogenitus est Virginis, ut dicitis; etiam et unigenitus, quia non habuit sequentes carnaliter fratres. Igitur et Deo Patri primogenitus, quia prius ex Deo Patre genitus, quam ulla esset creatura, vel aliquid esset tempus Apostolo teste, qui ait ad Colossenses scribens: *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem [Ms., in parte] sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum Filii dilectionis claritatis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura: quia in ipso condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia; sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant; et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens: aut in ipso complacuit*

Francofordienses ad testimonium S. Isidori, quod illi afferunt num. 7 epistolæ.

• Ibid. num. 9.

a Hispan. loc. cit. num. 5.

b In epist. Hisp. num. 6.

c Tractat. xxix, in Joan., num. 8.

d In epist. Hispan., num. 8, nihil vero respondent

omnem plenitudinem divinitatis inhabitare corporaliter (Coloss. 1, 12, 19). Item Salomon: Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab aeterno ordinata sum et ex antiquis, antequam terra fieret. Necdum erant abyssi, et ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constituerant. Ante colles ego parturiebar (Prov. viii, 23, 25). Item in Libro Sapientiae, ipsa dicente Sapientia, id est, Filio Dei: Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego in caelis feci, ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis (Eccli. xxiv, 5-7). Item beatus Hieronymus in Tractatu Epistolae ad Titum, ubi dicit Apostolus: Expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis (Tit. 1, 12): « Ubi est, inquit, serpens Arius? Ubi Eunomius coluber? Magnus Deus Jesus Christus Salvator dicitur, non primogenitus omnis creaturae: non Verbum Dei et sapientia, quae sunt appellationes divinae generationis; sed Jesus et Christus, 576 quae vocabula assumpti hominis sunt. Neque vero alium Jesum Christum, alium Verbum dicimus, ut nova haeresis calumniatur: sed eundem et ante saecula, [et post saecula,] et ante mundum, et post Mariam: imo ex Maria, magnum Deum appellamus salvatorem nostrum Jesum Christum, qui dedit semetipsum pro nobis. »

IX. Haec testimonia ideo posuimus, ut cognoscatis Deum et Dominum nostrum Jesum Christum in utraque natura esse et unigenitum et primogenitum, non adoptivum, sed magnum Deum: nec ex eo ei fratres nominari, sicut Helvidius blasphematur, quod primogenitus est, sed ex paternae charitatis affectu. Nam quatuor modis in Scripturis sanctis fratres appellari legimus, sicut beatus Hieronymus in Libro contra eundem Helvidium testatur: « Natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Esau et Jacob, duodecim patriarchae, Andreas et Petrus, Jacobus et Joannes. Gente, quia omnes Judaei fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem tuum, qui est Hebraeus, vel quae est Hebraea, serviet tibi sex annis, et in septimo anno dimittes eum liberum abs te (Deut. xv, 12). Et in eodem: Constituendo constitues super te principem, quem elegerit Dominus Deus tuus, eum, qui ex fratribus tuis sit (Ibid., xvii, 15). Et reliqua. Cognatione autem fratres vocantur, qui sunt de una familia, sicut Loth frater Abraham dicitur, cum sit filius fratris sui Aran, dicente Abraham: Non sit rixa inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, quia omnes [Ms. S. Emmer., homines] fratres nos sumus (Gen. xiii, 8). » Qua lege et in Evangelio fratres Domini dicuntur Jacobus, Judas et Simon. « Affectu quoque fratres dicuntur, qui in duo scinditur, in spirituale [Ms., spirituale] et in commune. In spirituale, quia omnes Christiani fratres vocantur, ut ibi: Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxxii, 1). Et Salvator: Narrabo nomen tuum fratribus meis (Psal. xxi, 25). Et alibi: Vade, dic fratribus meis (Joan. xx, 17). Porro in commune, quia omnes homines ex uno Patre nati, pari germanitate jungimur. » Hinc [Ms., hic] Hieronymus dicit, affectu fratres esse Domini, non adoptione, ubi dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et item: Ite, dicite fratribus meis.

X. Sequitur in epistola vestra: « Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, et videbimus eum, sicuti est (I Joan. iii, 2). Similes

A utique in carnis adoptione, et non similes ei in divinitate. » Hujus vero sententiae intellectum longe aliter catholici Patres exposuerunt. Dicit enim sanctus Augustinus in Epistola ad Italicam virginem: « In tantum ergo videbimus in quantum similes erimus; quia et nunc in tantum non videmus, in quantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, ubi [Aug., unde] similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit corpore nos vel esse, vel futuros esse similes Deo? In interiore igitur homine ista similitudo est, qui renovatur in agnitione Dei, secundum agnitionem [Aug., imaginem] ejus, qui creavit eum: et tanto efficimur similiores illi, quanto magis in ejus agnitione [Aug., cognitione] et charitate proficimus: quia etsi exterior homo noster corruptibilis, interior autem renovatur de die in diem (II Cor. iv, 16). Ita sane, ut in hac vita, quantuscumque profectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis quae illo tempore erit ad videndum Deum. » Quid vero David putatis dixisse de fratribus adoptivis: Unxit te Deus, Deus tuus oleo letitiae praeparatam tuis (Psal. xlv, 8)? Non enim beatus Hieronymus et caeteri sanctae Scripturae tractatores hanc participationem unctio- nis de adoptivis fratribus, sed de regibus, qui christi vocabantur, intelligi voluerunt, qui oleo humanae compositionis uncti esse leguntur: sicut idem beatus Hieronymus in Tractatu ejusdem Psalmi exposuit: « Oleo letitiae praeparatam tuis. Alii reges, qui typum illius praetulerunt, et regnando consortes dicti sunt, oleo corruptibili sunt inuncti; hic vero Filius Dei a Deo Patre oleo exultationis, hoc est resurrectionis, ascensionis, dominationisque est delibutus; quia Christus natura unctus, nos per gratiam, quia in illo pleniter fuit divinitas. »

XI. Item post multa testimonia, quae omnia esse qui longum est, novissime in Michaeae sententiam offendistis, in qua poenitentis populi personam in seipso Propheta assumptus: in qua et vestrae blasphemiae stultitiam aperuistis dicendo: « Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animae meae (Mich. vi, 7)? Quod dicit, primogenitum, secundum humanitatem; quod dicit, fructum ventris mei, secundum divinitatem. Quae aures catholicae hanc expositionem audire non abhorrent? Quis fidelis illam nare contracto non respuit? tam ridiculosa est, tam stulta hujus sententiae expositio apud vos, ut propter sanctitatem aurium magis taceamus, quid de vestra interpretatione sentimus, quam exponamus: et lectoris arbitrio dimittimus de vobis in hoc loco judicare; tantum dicimus, quid beatus Hieronymus de hac intellexit [Ms., intellexisset] sententia; dicit enim in Tractatu ejusdem Prophetae: « Deus populum ad iudicium provocarat; ille sciens peccatum suum non vult contendere, sed rogare; nec tamen in ipsis precibus habet fiduciam. Nihil enim dignum est, quod pro peccato Deo possit offerri: et nulla humilitas potest maculas eluere delictorum: quia impossibile est, sanguinem taurorum et vitulorum, et holocausta medullata et cruorem [Ms. S. Emmer., sanguine... per holocausta. . . cruore] arietum, et hircorum pinguium sordes animae lavare. Nunquid, ait, dabo primogenitum meum pro scelere meo, sicut rex Moab fecisse describitur. Aut fructum ventris mei pro peccato animae meae, quod fecit Jephthe, pro temeritate voti offerens filiam. » Item secundum LXX allegoricam expositionem ita disseruit: « Si dedero primogenita mea pro impietate, et fructum ventris mei pro peccato animae meae, dabo quidem, quidquid in me primum est, 577 sed pro meo peccato et impietate nihil dignum offeram Deo. Unde et David precatur et dicit: Magis magisque lava me [Ms., Unde ei

• Num. 9 cit.

• Tom. II Op. epist. 92, num. 3.

• Breviario in Psalterium, quod solet tribui S. Hieron. tom. VI Op.

d In ms., deest vox ascensionis, quanquam in pseudo-Hieronymo legitur.

Num. 9 cit.

et David : *Multum, inquit, lava me] ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me [Psal. l., 3].*

XII. Item mentionem Epistolæ beati Pauli ad Hebræos facientes, nec intelligentes, omnia quæ posuerunt, contra se esse, et semper ubique Christum Dominum Filium Dei nominari, non servum, non adoptivum, sicut in illis testimoniis perspicuum est, quæ ex principio Epistolæ illius ponere [*Ms., exponere*] voluerunt ^a : *Multifarie multisque modis Deus olim locutus est Patribus nostris in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursus : Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium. Et iterum : Cum introduceret primogenitum in orbem terrarum, dicit : Adorent eum omnes angeli Dei (Heb. i., 4-6). Hæc itaque testimonia non servum, non adoptivum dicunt Dominum nostrum Jesum Christum, sed Filium et heredem universorum : sicut et in sequentibus ejusdem Epistolæ legimus : *Moses quidem tanquam famulus fidelis fuit in tota domo ejus : Christus vero tanquam filius in domo sua [Ms., in tota domo sua] (Heb. iii., 5, 6). Et paulo ante : Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est (Ibid., 3). Quomodo amplioris gloriæ, si servus, sicut et Moyses, vel ex servo adoptivus? Quos et beatus Augustinus in homilia iii sancti Evangelii secundum Joannem mirabiliter distinxit, dicens ^b : « Tenete ergo, fratres, soliditatem istam : *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. i., 17). Per servum lex data est, et reos fecit : per imperatorem indulgentia data est, et reos liberavit. Lex per Moysen data est ; non sibi aliquid amplius servus assignet, quam quod per illum factum est. Electus ad magnum ministerium tanquam fidelis in domo, sed tamen servus, agere secundum legem potest, solve re a reatu legis non potest.* »**

XIII. Quod autem in sequentibus epistolæ vestræ legitur ^c : « His præmissis sanctorum Patrum sententiis, assertionibus nostris roboratis, in commune decrevimus, ab eorum decretis nullo modo deviare vestigiis. » Optamus, Dominumque deprecamur, hoc omnino verum esse, quod dicitis. Sed necdum perspeximus ita esse. Faciat quandoque misericordia divina fieri, ut terminos sanctorum Patrum non transgrediamini.

XIV. Quod autem in sequentibus adjunxistis ^d, in professione Nicæni Symboli non invenimus dictum, in *Christo duas naturas et tres substantias : et homo Deificus, et Deus humanatus. Quid est natura hominis, nisi anima et corpus? Vel quid est inter naturam et substantiam; ut tres substantias necesse sit nobis dicere, et non magis simpliciter, sicut sancti Patres dixerunt, confiteri [Ms., confitemini] Dominum nostrum Jesum Christum Deum verum et verum hominem in una persona? Mansit vero persona Filii in [Ms. add., sancta] Trinitate, cui persona humana accessit natura, ut esset et una persona Deus et homo, non homo Deificus et humanatus Deus, sed Deus homo et homo Deus : propter unitatem personæ unus Dei Filius et idem hominis filius, perfectus Deus, perfectus homo. Perfectus homo non est, nisi anima et corpore : sicut et sanctus papa Leo in homilia iv de Natali Domini cam-*

dem nuncupat naturam, quam et substantiam, ita dicens ^e : « Tanto foedere naturam utramque conseruit, ut nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio. Salva igitur proprietate utriusque substantiæ, et in unam coeunte personam, etc. » Nec negamus et nos Christo hæc tria veraciter inesse, divinitatem scilicet, animam, et corpus. Sed quia vere Deus et homo dicitur, in Dei nomine totum, quod Dei est, designatur; in hominis vero totum, quod hominis est, intelligitur. Ideo sufficit in eo unam perfectam divinitatis, et alteram perfectam humanitatis, confiteri substantiam. Aliud est enim contra hæreticos contendere; aliud vero puram fideliter confiteri fidem. Ibi enim veritas animæ et carnis in Christo ostendenda erat; hic perfecta humanitas in eodem confitenda est. Sic et sanctus Augustinus in libro, quem Enchiridion nominari placuit, evidentissime et catholice in undecimo capitulo (*Cap. 36, num. 11*) exposuit, ita dicens de Deo Christo : « Nempe ex quo homo esse cepit, non aliud cepit homo esse, quam Dei Filius, et hoc unicus : et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus : ut quemadmodum est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro; ita sit Christus una persona, Verbum et homo. »

XV. Consuetudo ecclesiastica solet in Christo duas substantias nominare, Dei videlicet et hominis, sicut Cassiodorus in secundi Psalmi Tractatu cum sententia sancti Augustini roboravit. « Et ne per hæreticas, inquit, contentiones Christiani animus fluctuetur, quem oportet omnia veraciter fixeque credere, nominis ipsius definitionem auctoritate Patrum brevi satisfactione concludimus. Audiamus ergo beatum [Ms., beatissimum] et doctissimum Augustinum in evangelistæ Joannis Expositione dicentem ^f : *Agnoscamus geminam substantiam Christi : divinam scilicet, qua æqualis est Patri; humanam, qua major est Pater. Utrunque autem simul non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas, non Trinitas Deus : ac per hoc Christus est Deus, anima rationalis et caro : qua veritate recognita, competenter mortiferos vitamus errores.* » Item beatus Ambrosius in Hymno quodam de Natali Domini ita dicit ^g : « Geminæ gigas substantiæ alacris ut currat viam. » Item sanctus Augustinus in libro Enchiridion capitulo xiii (*Cap. 38*). « Proinde, sicut confitemur, Dominus **578** noster Jesus Christus, qui de Deo Deus [Ms., Dominum nostrum Jesum Christum, quod de Deo Deus], homo autem natus est de Spiritu sancto et Maria virgine, utraque substantia, divina scilicet et humana, Filius est unicus Dei Patris omnipotentis. » Item in Expositione catholice fidei ^h : « Non ergo duos Christos neque duos filios, sed Deum et hominem unum [Al., unicum] Filium : quem propterea unigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit. » Isidorus quoque in Libro Etymologiarum ⁱ : « Sic autem, inquit, Dei Filio juncta est humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona. »

XVI. Item sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus Paschasius ^j in libro secundo operis pulcherrimi, quod de Spiritu sancto composuit, cujus Opusculi beatus Gregorius papa Romanus in Libris Dialogorum ^k mentionem fecit, in capitulo iv ita dicit : « Itaque in Deo et homine gemina substantia, sed non gemina persona est, quia persona personam consumere potest, substantia vero substantiam non potest; siquidem persona res juris est, substantia res naturæ. Hoc loco necessarium videtur, ut in

^a Num. 9 in fine.

^b S. Aug. Tract. iii in Joan. num. 15 et 16.

^c Epist. Hispan. num. 10.

^d Num. 10 cit.

^e S. Leo papa sermone 21.

^f S. Aug. Tract. lxxviii in Joan.

^g S. Ambr. hymno 4, tom. IV Oper.

^h Hæc verba leguntur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus, tom. VIII Oper. S. Aug. Append.

ⁱ S. Isid. libr. vii Etymolog., cap. 2 in fine.

^j Tom. LXII Patrologiæ, col. 29.

^k S. Greg. libr. iv Dialog., cap. 40

Christo Domino pariter et homine [*Pasch.*, et hominis] unam personam et duas substantias testimoniis asseramus. Da unam Redemptoris Dei hominisque personam [*Ms.*, Da unam in Dei hominisque personam]. Apostolus dicit: *Si enim cognovissent sapientiam Dei, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. II, 8). Si requiras quomodo potuerit inviolabilis pati, et incomprehensibilis crucifigi, personæ unitas facit, ut quod homo pertulit, Deus pertulisse credatur. Item cum evangelista commemorat: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo* (Joan. III, 13): quomodo hic filium hominis ante passionis et resurrectionis, sive ascensionis diem, et de cælo asserit descendisse, et in cælestibus permanere, nisi hoc per unitatem personæ ratio veritatis absolvat? Sicut alio loco capituli et corporis sociatur persona, cum legitur: *Esurivi enim et dedistis mihi manducare, sitiivi et dedistis mihi bibere* (Matth. XXV, 35). Quid agit [*Pasch.*, quid ait] personæ unitas? Homo pascitur, et Deus reficitur; pes confortatur [*Pasch.* componitur], et caput fomentum se sentire testatur. Dicit ergo: *Nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*; et e diverso: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo*. Vide, quomodo per unitatem personæ humana divinis, et humanis divina miscentur. Deus crucifigitur, et homo de cælo descendere et in cælo permanere memoratur. » Item paulo post in eodem capitulo: « Paulus apostolus etiam duas substantias evidenter, remota sacramenti obscuritate, digessit, ita dicens: *Patres nostri, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. IX, 5). »

XVII. Sed et inter lucidissimas et catholicas sancti Augustini sententias, quas sparsim et inordinate posuistis ad defensionem, ut vos dicitis, vestram; ut nos intelligimus, accusationem erroris vestri, non metulistis intermiscere sensus adulterinos, fingentes eum dicere quod in illius non invenimus dictis. Ex quo perspicuum est vos vestræ non confidere causæ, quia in exemplis sanctorum Patrum non invenistis fidem vestram confirmari: ideoque adulterinos pravitatis sensus interposuistis, asserentes illos dicere quod non dixerunt, sicut certissime cognosci potest in capitulo XI de libro sancti Augustini, quem Enchiridion, ut præfati sumus, nominavit: cujus capituli textum ponimus, ut facilius vester patescat error, et malitiæ noscatur imperitia. Dicit enim præfatus Pater: « Proinde Christus Jesus Dei Filius, est Deus et homo. Deus ante omnia sæcula, homo in nostro sæculo. Deus, quia Dei Verbum: *Deus enim erat Verbum*; homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse et Pater unum sunt: in quantum autem homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius, idem ipse utrumque ex utroque unus Christus. Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, quod natura erat, id est, esse se æqualem Deo: exinanivit autem se acciptions formam servi, non amittens vel minuens formam Dei. Ac per hoc et minor est factus et mansit æqualis: utrumque unus, sicut dictum est, sed aliud propter Verbum, aliud propter hominem: propter Verbum æqualis Patri; propter hominem minor: unus Dei Filius, idemque hominis filius: unus hominis filius, idemque et Dei Filius. Non duo filii Dei, Deus et homo; sed unus Dei Filius: Deus sine initio, homo a certo initio, Dominus noster Jesus Christus. »

XVIII. Hisce igitur verissimis catholicæ fidei assertionibus perfidiæ venena intermiscere non metulistis.

^a S. Aug. Enchir., cap. 35.

^b Epist. Hispan. num. 10.

^c S. Aug. loc. cit. cap. 36.

A Ubi ergo ille dixit: *Cum enim esset unicus Dei Filius non gratia sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est et hominis filius, idem ipse utrumque ex utroque unus Christus*: ad confirmandum errorem vestrum interposuistis, quod ille non dixit, hoc modo ^b: *Cum enim esset unicus Dei Filius, non adoptione, sed genere; neque gratia, sed natura: ut esset etiam plenus in forma servi, adoptione et gratia factus est hominis filius, idem ipse utrumque ex utraque* [*Ms.*, ex utroque] unus Christus. Videat qui legit, et intelligat quanta est hæc pravitatis, et quanta est hæc tergiversatio. Quare sanctorum Patrum sensus commaculatis, et venenum erroris catholico melli immiscetis? Quid est quod dicitis, Deum natura Dei Filium genere esse Filium Dei? Quid est, quod adoptionem gratiæ conjugitis, dum in eodem capitulo paulo post idem mirificus doctor eum, qui est hominis filius, unicum Dei Filium nominare non dubitaret, ita dicens, sicut et ante exposuimus ^c: « Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit homo [*Ms. om.*, homo] esse, quam Dei Filius, et hoc unicus, et propter Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus: ut quemadmodum una persona est quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro, ita sit Christus una persona, Verbum 579 et homo. » Igitur si unicus, quomodo adoptivus, dum multi sunt adoptivi filii? Unicus itaque de multis non potest dici. Item unitas personæ, quæ est in Dei Filio et filio Virginis, adoptionis tollit injuriam. Si ergo Deus verus est, qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse et servus? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum. Et si eum Propheta servum nominasset, non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem: præfato papa Leone dicente in homilia II de Nativitate Christi: « ^d Assumpta est de matre Domini natura, non culpa, creata est forma servi sine conditione servili. » Item sanctus Augustinus in homilia XXXIX [*Ms.*, tricesima] dicit: « Dominus noster etiam in forma servi non servus, sed in forma etiam servi Dominus fuit. » Nonne secundum sæculi nobilitatem beata Maria virgo ex regali et libera prosapia processit? Huic vero Virgini regiæ dignitatis Spiritus sanctus accessit, et filium ex ea procreari fecit. Mirum, si Spiritus sanctus hominem ex ea non potuit facere perfectum et ingenuum.

XIX. Sed et hoc volumus a vobis audire, an Adam primus humani generis Pater, qui de terra virgine creatus est, liber esset conditus, sive servus? Si servus, quomodo tunc ingenuus Dei? Si liber, quare et Christus quoque non ingenuus de virgine? Meliore quidem terra, etiam animata et immaculata, Spiritu sancto operante, factus est homo, dicente Apostolo: *Factus est primus homo de terra terrenus, secundus de cælo celestis* (I Cor. XV, 47). Si terrenum liberum conditum constemur, quare non multo magis cœlestem liberum esse constemur? Unde Adam fuit servus factus, nisi ex peccato, apostolo Petro attestante: *Qui enim peccatum facit, servus est peccati* (Joan. VIII, 34). Christus autem non fecit peccatum, ideo servus non est peccati, sed magis liberator et redemptor eorum, qui servi sunt peccati, eo ipso attestante: *Si Filius vos liberaverit, vos liberi eritis* (Ibid., 36). Sed forte servum hominis eum fuisse [*Ms.*, esse] dicitis? Quid est, quod dicit Propheta? *Deus iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. Et adorabunt eum omnes reges terre; omnes gentes servient ei* (Psal. LXXI, 4, 11). Item Apostolus: *Omnia subiecit sub pedibus eius* (I Cor. XV, 26). Et hoc sæpius repetitur [*Ms.*, reperitur], quam exemplis indigeat edoceri quod sit Dominus omnium, non alienus servus. Anne angelorum cum servum vultis dicere, quia dictum est:

^d S. Leonis papæ serm. 22, cap. 3, Patrologia tom. LIV, col. 196.

Ministi eum paulo minus ab angelis? Utiq̄ue minoratus est, propter mortalitatem carnis, non propter conditionis servitium, ideoque statim sequitur: Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus ejus (Psal. viii, 6 seqq.). Item Apostolus ad Hebræos: *Tanto melior effectus angelis, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.* Et iterum: *Cum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei (Heb. 1, 4, 6).*

XX. Quid dicitis de Deo Patre, qui eum in baptismo, etiam et transfiguratione, quæ facta est in monte, Filium nominavit, non servum: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Math. iii, 17; xvii, 5).* De qua sententia beatus Hilarius in libr. vi de Fide ita disseruit^a: « Si proprium ac singulare est: *Hic est Filius meus*; quid calumnias Deo Patri profæ de Filio proprietatis asserimus? Anne tibi videtur in eo, quod dicitur, hoc significari: Alios quidem cognominatos habeo in filios, sed hic Filius meus est. Donavi adoptionis nomen plurimis, sed iste mihi Filius est. Ne quæras alium, ne non hunc esse credas. Hunc ergo tanquam digito indice, ac verbi significatione contingo, quia dico et *meus est* et *Filius est*. Hæc quidem [*Ms.*, igitur] paternæ vocis significatio ea fuit, non quod [*Ms.*, quo], qui ad implendam omnem justitiam baptizandus erat, ignoraretur, sed ut, qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebatur, Dei voce Dei Filium nosceretur. » Restat igitur, ut sit rex et Redemptor Deus et Dei Filius: de quo et Apostolus ad Romanos: *Qui proprio Filio suo non pepercit (Rom. viii, 32).* Proprium nominavit, non adoptivum. De qua sententia idem beatus Hilarius in libro præfato ita dicit^b: « Numquidnam etiam nunc adoptionis in eo erit [*Ms.*, erat] nuncupatio, in quo proprietatis est hoc nomen? » Item post pauca: « Quære virtutem dicti, ut magnitudinem charitatis intelligas; quid sit proprium expende, ne ignores veritatem. Nunc enim Apostolus proprium ait Filium, cum in multis vel *suum* vel *ejus* sæpe dixisset. Quamvis multi codices, per transl torum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro *proprio Filio, suo Filio* conscriptum habeant; tamen Græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis, quam suum nuncupavit [*Hilar.*, nuncupat]. Et licet communis intelligentiæ sensus [*Hilar.*, sensu] non satis inter *proprium* et *suum* differat, verum Apostolum, cum in cæteris aliis dictis *suum Filium* commemorasset, hic tamen dicit: *Qui proprio Filio non pepercit.* » Item in libro viii (*num.* 28). « Sentisne, quid tibi desit, Christo negando quod suum est? Si per naturam Dei Christus tibi Dominus est, habes Spiritum sanctum. Si vero per adoptivum nomen hic Dominus est, Spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris: quia nemo, nisi in Spiritu sancto Dominum Jesum potest dicere. » Item in dogmate catholicæ fidei^c: « Ergo Dei Filius hominis factus est filius natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, et secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius: ut veritas unigeniti [*Gennad.*, veritas geniti] non adoptione, neque appellatione, sed in utraque nativitate Filii nomen nascendo haberet, ut esset verus Deus et verus homo unus Filius. » Item sanctus evangelista Joannes verum eum Filium nos credere edocuit, dicens: *Et nos vidimus et testificamur, quoniam Pater misit filium suum Salvatorem mundi. Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo (I Joan. iv, 14, 15).* Item post 580 pauca: *Scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sen-*

sum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus et vita æterna (I Joan. v, 20).

XXI. Tu vero, quisquis es, qui Christum prædicas adoptivum, unde tibi iste sensus venisset, voluisses scire; ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchæ nescierunt, prophetæ non dixerunt, apostoli non prædicaverunt, sancti tractatores hoc nomen tacuerunt, doctores fidei nostræ non docuerunt. Forte in tertium cælum raptus fuisti, et ibi audisti arcana verba, quæ hucusque sanctæ Dei Ecclesiæ ignota essent, si tu in tertium cælum raptus non esses. Aut super pectus Domini recubuisti, et ibi audisti, quæ beatus Joannes audire non meruit. Aut te per choros angelorum agnus ducens hoc tibi nomen ostendit. Aut tibi leo de tribu Juda librum septem sigillis clausum aperuit, unde hæc mysteria intelligeres et nomina proferres, quæ quatuor animalibus incognita mansissent, imo toti mundo inaudita, nisi tu novus doctor ad declarandum tuum nomen venisses.

XXII. Dices enim: Cur times adoptivum Christum Dominum nominare? Dico tibi, quia nec apostoli eum sic nominaverunt, nec sancta Dei et catholica Ecclesia consuetudinem habuit sic eum appellare; imo nec credere eum adoptivum esse, sed proprium Filium, juxta præcedentia apostolorum testimonia, et sanctorum doctorum dogmata. Plurimæ vero sunt in sanctis Scripturis appellationes Domini nostri Jesu Christi, sicut *leo, agnus, lupus, vermis* et multa talia, quæ omnia certas habent et mysticas significationes cur ita dicantur. Adoptivus siquidem non habet aliam significationem, nisi ut Jesus Christus non sit proprius Filius Dei; nec ex Virgine ei in filium genitus, sed nescio ex quo servo adoptatus in filietatem, ut vos dicitis: quarum significationum allegoricas interpretationes diceremus, si huic præsentī rationi necessariæ viderentur; sicut *leo*, propter regiam dignitatem, *agnus* propter innocentiam, *vermis*, propter humilitatem incarnationis. Quod vero eum dicitis leprosum nominari^d, videtur vos minus intendisse, quomodo propheta hoc nomen posuit: *Et nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras (Isai. liii, 4 seq.).* Quasi leprosum, dixit, non leprosum. Item *putavimus* dixit, id est, ut beatus Hieronymus in Tractatu ejusdem Prophetæ exposuit^e: « Nos putavimus eum propria sustinere peccata; sed ut verius intelleximus, pro nostris vulneratus est iniquitatibus. » Nullatenus morbo lepræ percussus est in corpore, nec lepra peccati vulneratus est in anima. Lupum vero et vulturem eum non legimus in Scripturis sanctis, quantum nostræ occurrit memoriæ, nuncupari, nec etiam adoptivum.

XXIII. Nonne olim eadem hæresis vestra in Nestorio ab universali sancta ecclesia refutata est, etiam et damnata? Quapropter forte illum anathematizare noluitis, dum alios, Bonosum scilicet, Arium et Sabellium, Manichæumque, qui præva de Dei Filio senserunt, in epistola vestra (*Num.* 18) anathematizastis. Nunquid non ideo damnatus est, quia beatam Mariam semper virginem non Dei, sed hominis tantummodo credidit esse genitricem? De cujus hæresi sanctus Cyrillus Eulogio presbytero scripsit, hoc modo dicens^f: « Nestorius itaque in suis expositionibus simulat se dicere unum Filium et unum Dominum [*Ms.*, unum Deum]; sed refert filiationem ad solum Dei Verbum. » Et paulo post: « Dicendo enim, quia propterea Deus Verbum Christus nominatur, quia habet copulationem ad Chri-

^a S. Hilarius, tom. X Patrologiæ, col. 174, num. 25. Hunc textum beatus Alcuinus Felici quoque objecit in libello adversus eundem, hujusce toni col. 89.

^b Ibid. num. 45.

^c Exstat hic textus in libro de Eccles. Dogmat. Gennadio ascripto tom. VIII S. Aug. Append.

^d Hispan. epistolæ num. 12.

^e S. Hieronymus tom. IV Oper.

^f S. Cyrillus tom. V Oper., pag. 134.

stum, quomodo non apertum est, duos dicere Christos, si Christus ad Christum habet conjunctionem, tanquam alter ad alterum? Videtur enim Nestorium dicere copulationem, quod vos dicitis adoptionem. Quid est adoptio, nisi charitatis copulatio, qua pater adoptione sibi copulat filium, quem proprium non habet? Et certissimum est, sicut præfati sumus, alium esse proprium filium, alium adoptivum. Nonne tunc duo Filii erunt Deo Patri, unus proprius et alter adoptivus? quod nullus catholicus audet dicere. Quid est aliud dicere, eandem Virginem adoptivum vel servum genuisse, nisi negare, Deum illam genuisse? Si Deus generatus est, nequaquam adoptivus, sed filius [forte leg. sed proprius Filius], quia alia persona est proprii filii, alia adoptivi filii servi [Ms., vel servi]. Et scimus unam esse personam in Christo Deo, Dei et hominis, sicut beatus Gregorius in epistola ad Quirinum [Al., Quiricum] episcopum scripsit: « Non autem, inquit, prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem: sed mox, ut Verbum venit in uterum, mox Verbum, servata propriæ virtutis naturæ, factum est caro: et perfectus homo idem [Greg., id est] in veritate carnis et animæ rationalis natus est per uterum Virginis [Greg. add. unigenitus] Filius Dei. » Si igitur mox a tempore conceptionis versus Deus Dei Filius conceptus est, quando fuit, ut homo esset sine Deo, unde adoptaretur in filium? Sicut enim nunquam fuit, ut Deus Pater esset sine Deo Filio, de quo dictum est: *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1): ita nunquam fuit, ut homo Jesus esset sine Deo, de quo dictum est: *Verbum caro factum est* (Ibid., 14), id est, Deus homo factus est. Sicut enim Arius Filium separavit a Patre, dicendo: *Erat quando non erat Dei Filius*; ita per adoptionem vos separatis hominem Christum a Deo Filio.

XXIV. Et miramur, dum tanta sanctorum Patrum testimonia profertis, cur non intelligatis, quod contra eadem testimonia sensum ponitis vestrum, alia prave intelligentes, alia pessime interpretantes, juxta Apostolum (I Tim. 1, 7), non intelligentes quæ dicitis, nec de quibus affirmatis. Sufficiat vobis, obsecramus, dicere in confessione catholice fidei, quod sancti Patres dixerunt; et sic Symbolum tenere ecclesiasticæ professionis, sicut sanctissimi doctores exposuerunt. Longe siquidem inferiores sumus illis, ad excogitanda verba convenientia fidei apostolicæ. Tantum firmiter credamus, et teneamus, quod illi scripserunt, qui Spiritu Dei repleti sunt, et nobis a Deo dati sunt doctores. Quid enim vobis displicet **581** in Domino nostro [Ms. om. nostro] Jesu Christo, ut verus sit Deo Patri Filius, dum ille ipse et se Filium nominavit et veritatem, dicendo: *Pater, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te* (Joan. xvii, 1). Et iterum: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Nisi forte cum Judæis vultis dicere: *Tu de teipso testimonium dicitis; testimonium tuum non est verum*. Mox ille ipse pro se respondebit [Ms., respondet] vobis: *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum verum est. Et paulo post: In lege, inquit, vestra scriptum est; quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater* (Joan. viii, 13, 14, 17, 18). Pater de cælis intonuit, et eum Filium suum nominavit: Christus de terris in cælo [Ms., cælos] clamavit, se Filium nominavit; et vos cum Judæis adhuc increduli estis. Latro in cruce eum Dominum nominavit: centurio inorientem eum videns clamavit: *Vere Filius Dei erat iste* (Matth. xxvii, 54). Sed et demones cum vere [Ms., verum] Filium Dei summi, cum sua legione, proclamaverunt, sicut in sanctis legitur Evangeliiis; et Elipandus [Ms., Elefantus], cum sua legione, negat adhuc,

A eum vere Filium Dei esse. Apostoli interrogati a Christo dicente: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* De filio hominis interrogat, et de filio hominis respondit ei Petrus dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: et pro hac laudabili confessione meruit ab ipso Deo Salvatore nostro audire: *Beatus es, Simon Bari-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est* (Matth. xvi, 13, 16, 17). Patrem suum dixit, qui hæc revelavit. Pater de suo Filio mysteria revelavit, sæculari inaudita sapientiæ: et pro hac gloriosa confessione beatum Petrum principem apostolorum, cæli terræque remuneravit potestate, dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et porte inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum: et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Ibid., 18, 19). Auditis [Ms., audistis] quid hæc fides apostolica meruit: videte quid vestra mereatur adoptio. B Paulus eundem, qui crucifixus est, Dei virtutem et Dei sapientiam prædicavit, scribens ad Corinthios: *Nos vero Christum prædicamus, et hunc crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, credentibus vero Dei virtutem et Dei sapientiam* (I Cor. 1, 23, 24). Ecce duo luminaria mundi quale de Christo Filio Dei testimonium proferunt; et vos eum adhuc adoptivum vultis dicere, et nobiscum spiritum adoptionis accepisse Dei Filium? Isaias [Ms. add. autem] eum Filium appellat: *Filius, inquit, datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus admirabilis, Deus fortis, princeps pacis, pater futuri sæculi* (Isai. ix, 6).

XXV. Intelligite, fratres, quæ legitis, et nolite nova et incognita nomina fingere: sed quæ in sancta Scriptura inveniuntur, tenete. Illa enim, quæ ibi inveniuntur de Christo Deo, honestas habent significationes et nostræ salutis convenientes: et nolite per humanas inventiones fluctuare, sed in soliditate sanctarum Scripturarum vosmetipsos roborate. Illas legite, illas docete, quia in illis est vita æterna. Inculcastis iterum, iterumque replicastis, . . . vos consona sanctis Patribus ponere testimonia. Sed, ut probavimus, longe aliter vos illorum intelligitis dicta, quam illi ipsi intellexerunt, qui hæc ipsa testimoniis libris inserebant: et invenimus, sicut et ante præbui sumus, certissime vos illorum sanctissima scripta hæreticæ pravitatis veneno infecisse, et interseruisse verba, quæ nusquam in eorum legitimus libris: nisi forte vestri magistri^a ita sensissent, quorum nomina sanctæ et universali Dei Ecclesiæ ignota, putamus, hucusque remansisse, si hujus erroris schisma per vos ea mundo non innotuissent. Desinite, fratres, vestros per aures populi Christiani diffamare parietes, et vosmetipsos a sancta Dei dividere Ecclesia; et nolite per diverticula discurrere errorum, et cisternas vobis hæretica perfidia dissipatas fodere, quæ aquas purissimas fidei non tenebunt: sed per viam regiam ad limpidißimum catholicæ puritatis fontem festinate, et ex eo potate spiritum charitatis et fidei, quatenus de ventre vestro fluant aquæ viæ salientes in vitam æternam. Tenete vos intra terminos sanctorum Patrum, et nolite novas versare [Ms., versari] quæstiunculas: ad nihilum enim valent, nisi ad subversionem audientium. Sufficit enim vobis sanctorum Patrum vestigia sequi, et illorum dicta firma tenere fide. Illi enim in Domino nostri existerunt doctores in fide, et ductores [Ms., doctores] ad vitam; quorum et sapientia spiritus Dei plena libris legitur inscripta, et vita meritum miraculis clara et sanctissima [Ms., claret sanctissima]: quorum animæ apud Deum Dei Filium Dominum ne-

^a Nempe Ildephonsus, Eugenius, Julianus Hispani scriptores, qui episcopis Gallie, Germanie et Italia eo tempore erant ignoti.

strum Jesum Christum pro magno pietatis labore regnant in cœlis.

XXVI. Hos ergo tota animi virtute, toto charitatis affectu sequimini, charissimi fratres, ut horum inconcussa firmitate doctrinis adhaerentes consortium aeternae beatitudinis, donante vero et proprio Dei Filio, Domino nostro Jesu Christo, cum illis habere mereamini in cœlis. Desinite, fratres, illum prædicare servum, quem regem et Redemptorem habemus, cui data est omnis potestas in cœlo et in terra (*Matth. 28, 18*). Cessate eum adoptivum nominare, qui est verus Deus et verus Dei Filius: *In cujus nomine omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. 11, 40, 41)*. Intelligite in hac professione vestra duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos, hoc est, ut vos, qui gratia baptismi redempti estis, ab unitate catholice disjungeret Ecclesie, et schismatici erroris laqueo a via salutis aeternæ retraheret; et gentibus, inter quas habitatis, Christianæ fidei initia intercluderet, dum et Dominum nostrum Jesum Christum, quem Deum colimus et adoramus, servum prædicatis et adoptivum. Hæc sunt enim argumenta diaboli, ut et vos subvertat in fide, et illos avertat a fide. Quiescite, viri fratres, quiescite ab hac nequitia, et estote vobismetipsis doctores ad vitam, et vicinis vestris doctores ad fidem. Considerate, **582** quale est hoc scandalum inter paganas gentes, ut dicatur, Deum Christianorum servum esse vel adoptivum. Nos per illum adoptati [*Ms.*, adoptivi] sumus, non ille nobiscum adoptivus. Nos per illum a servitute liberati, non ille nobiscum servus. Cur eum servum nominare debemus, qui nos amicos maluit nominare, quam servos, dicens: *Jam non dicam vos servos sed amicos: quia servus nescit quid faciat Dominus ejus; vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv, 15)*. Attendite qua charitate nos nominavit amicos, ea charitate nominemus eum Deum Dei Filium, et diligamus ex toto corde, *quia ipse prior dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, ut emundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum (Tit. 11, 14)*. Credamus eum Dominum et non servum, ipso dicente: *Vos vocatis me magister et Domine, et bene dicitis: sum etenim (Joan. xiii, 13)*; et verum Deum, verumque Dei Filium confiteamur in utraque natura, divina scilicet et humana. Credamus eum omnia velle, quæ meliora sunt, et omnia posse, quæ vult, sicut dictum est: *Omnia, quaecunque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra (Psal. cxliii, 3)*. Quis negat meliorem esse proprietatem in Filio, quam adoptionem? Et dum omnipotens Dei Filius nostræ fragilitatis naturam in unitatem suæ personæ assumere voluit, ut esset mediator Dei et hominum; cur non debuit ex meliore filiorum dignitate et multo excellentiore, nostram sibi in unitatem personæ associare humanitatem, quatenus ex sua gloriosa et propria nobilitate nostræ servitutis redimeret ignobilitatem? Venit enim medicina ad ægros, misericordia ad miserios, redemptor ad reos, Liber ad servos, ut dictum est: *Deus ultionum libere egit (Psal. cxliii, 1)*. Et in

* Viri istius celeberrimi encomium tale ad me scripsit, in Portugo ad aquas minerales in montibus Granatensibus tunc commoratus, D. Carolus Christophorus Pluer, in monito previo a me laudatus sub dato 10 Jun. 1765. « Non omnino desunt (in Hispania) viri sapientia atque eruditione præstantes; quorum dux et antesignanus celeberrimus Greg. Majansius sine dubio censendus est. Vir enim iste una cum doctissimo fratre Antonio sese unice litteris consecravit. Regi cum esset a bibliotheca Gregorius, ut invidiæ cederet, se hoc munere sponte sua abdicavit. Tantum vero abfuit, ut ista rerum mutatio virum a litterarum amore revocaret, ut calcare potius ipsi addidisse videatur. Verum certe est, qui cum solida

A Evangelio: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36)*. Non simus ingrati tantorum beneficiorum Domini nostri Jesu Christi, per quem conditi sumus et a quo iterum redempti sumus, et in gloriam filiorum Dei adoptati. Prædicemus eum Deum verum et vivum et vere Filium Dei, ut ad ejus beatissimam visionem pervenire mereamur, in qua est aeterna beatitudo et beata aeternitas. Cui laus et gloria in omnes aeternitates. Amen.

EPISTOLA CAROLI MAGNI

AD ELIPANDUM ET CETEROS EPISCOPOS HISPANIAE.

Hanc epistolam videsis inter Opera Caroli Magni, *Patrologiæ* tomo *XCVIII*, col. 899.

585 EXCERPTA HISTORICA

EX LIBRIS ETHERII ET BEATI ADVERSUS ELIPANDUM.

Vide *Patrologiæ* tomi *XCVI* col. 894.

587 EPISTOLA ELIPANDI

AD FIDELEM ABBATEM.

Hanc epistolam, ex libris Heterii ex Beati adversus Elipandum excerptam, vide tom. et col. ut supra.

588 SENTENTIA ELIPANDI

Excerpta ex illius epistola ad Migetium, num. 7. (Vide tom. ut supra, col. 863.)

VIRI CLARISSIMI

D. GREGORII MAJANSII

GENEROSI VALENTINI

EPISTOLÆ

Acta et scripta Elipandi illustrantes.

I.

Illustrissimo domino D. FROBENIO, abbati Emmeramensi, S. R. I. principi præclarissimo, GREG. MAJANSIUS, Generosus Valentinus S. D. *

Ea est humanitas tua, illustrissime domine, ut me vel invitum in obsequium tuum pertraheres: quanto magis volentem cupidumque duces? Antequam ulla litteras ad me dares, cum amicis meis Toletii degenibus strenue cepti, ut Elipandi epistolam adhuc ineditam ob summam difficultatem^b, quæ in ejus lectione deprehenditur, omni diligentia legere satagerent, illiusque exemplum ad me mitterent: tantumque operæ ab illis impensum est, ut jam non desperent, se consecuturos, quod et mihi gratissimum sit, et tibi valde acceptum. Cupiditas enim voluntati tuæ satisfaciendi effectit, ut epistolam, quæ non nisi in quibusdam particulis legi posse ante videbatur, spes jam sit fere integram describi posse. Desideratur nunc, ut illius ecclesie capitulum epistolam illam describi patiatur: in quo non levis difficultas est; sed quam superare confidunt cl. viri in tui obsequium valde propensi, et doctrina conspicui, Aurelius Beneito istius ecclesie decanus, Franciscus Perezus thesaurarius, et Franciscus Antonius Lorenzana canonicus. Qui si facultatem illam impetraverint, conferent etiam Beati et Etherii libros, a cl. Stevartio editos, cum manuscripto Toletano, a quo descripti sunt non satis accurate^c. Reliquas Elipandi episto-

eruditionis laude æquale inserviendi studium conjungat, excepto Gregorio, in universa Hispania repetiri neminem.

^b De hac difficultate legendi illius codicis pariter conquestus est Floresius tom. V Hispan. Sacrae, pag. 539, et in epistola, quam is scripsit ad generalem sui ordinis, qui illi, stimulante eminentissimo cardinali Passioneo studiis meis dum viveret, faventissimo, in mandatis dederat, ut epistolam illam Elipandi ad episcopos Gallie, etc. cujus in sua historia non nisi initium et finem dedit, integre describi omnibus molis curaret.

^c Vid. infra epist. Majansii ad D. Pluer num. 42.

las, quas desideras, ex Henrici Florezii monachi Augustiniani excalceati, viri laboriosi tom. V Hispaniæ Sacræ desumpti una cum ejusdem historiola de rebus Elipandi, licet parvi momenti, ne quid desideres.

589 Quoniam vero mihi has epistolas legenti nonnulla in mentem venerunt, quæ illarum lectionem et sensum faciliores reddunt, visum est mihi ea in marginibus adnotare in tui gratiam. Sine, illustrissime domine, ut in rebus minimis me tibi obsequiosum præbeam, cum in magnis nequeam.

Optime scis, Elipandi tempore Latinam linguam in vernaculam, qua nunc Hispani utimur, in magna sui parte degenerasse. Nomina Latina casus habentia, eos amittebant, quos Hispani supplemus per articulos, præpositiones et interjectiones. Itaque apud nos una nominis terminatio, sive singularis sit sive pluralis, vicem præstat omnium casuum, quos Latina syntaxis exigit. Ex capli gratia nominum Hispanorum radix solet esse ablativus Latinus. Itaque a mensa dicitur mesa; a templo, templo; a sermone per apocopen sermon; a fructu et die permutatis vocalibus finalibus, fruto et dia. Hoc supposito, cum in epistola ad Felicem Elipandus dicit: *Domino Felice*, casus, qui in Latina lingua incorrupta sexti casus essent, in corrupta et in Hispana degenerante sunt quinti, deficiente interjectione, o, quæ in vocativis frequentissime suppleri solet. Hac unica observatione plurimas stribiligines, quæ in Elipandi epistolis occurrunt, comperies esse Hispanismos.

Illud tibi, clarissimoque C. F. Temlero considerandum relinquo, an oporteat sæculi barbari scripturam emendare. Nam quæ religio est scribere *noluit* pro *noluit*, et hujusmodi sexcenta? Ubi sensus obscurus est, ibi monstrosa lectio conservetur, ut facilius vera restituatur: sed ubi certus est, quid est, quod nos cogat describentium vitia repræsentare? Verum hæc et alia pro tua summa eruditione judicabis.

Restat, illustrissime domine abbas et princeps mihi maxime venerande, ut tibi gratias agam propterea, quod dignatus es exponere mihi jussa tua, quæ omni studio et diligentia exsequi curabo. Deus Opt. Max. longævam vegetamque vitam tibi concedat, ut Ecclesiæ catholicæ utilitati consulere queas. Olivæ in regno Valentis in cal. Augustas anni 1763.

II.

Illustrissimo domino D. FROBENTIO, S. R. I. principi et abbati ad S. Emmeramum Ratisbonæ, etc., GREGORIUS MAJANSIUS Generosus Valentinus S. P. D.

Nolo tibi vendere fumos, celsissime princeps et abbas meritissime atque perillustis. Sed ut scias quanti valeat apud me auctoritas tua, te certiosem facio, me, licet jam desperassem de obtinenda Elipandi epistola, per ducentos annos ab eruditissimis viris desiderata, a te tantopere expetita, et ipsa quidem difficillima lectu, summam tamen adhibuisse diligentiam, in qua constans fui, donec a cl. viro Aurelio Beneito Ecclesiæ Toletanæ decano, eam obtinui, quæ, ne vota tua essent inania, post frustra tentata sui capituli suffragia, nihil non egit, ut voti tui compos fiat. Accipe igitur exemplum fideliter expressum cum nonnullis lacunis, quæ ob litteras fugitivas a nullo mortalium expleri possunt; et per te proleat in conspectum eruditorum virorum hoc singulare monumentum. Accipies etiam cum his litteris exemplum alterius epistolæ Elipandi ad Fidelem, prout edita fuit a cl. viro Josepho Pellicerio in *Annal. Hisp. lib. ix, n. 18, pag. 406*. Nam D. Temlerus Pellicerii notulas desiderat.

Idem vir præclarissimus videre cupit Alvari Cordubensis epistolas ad Joannem Spalensem: et ut

^a Continentur illæ epistolæ Alvari tom. XI Hispan. Sacr. quem una cum tom. X, in quo res Elipandi tractantur, ab eodem D. Temlero meis studiis admodum favente accepi.

^b *Quam impugnarunt Beatus et Etherius*. Non pos-

sum eas possit legere, jussi, ut ex Florezii Hispania sacra extraherentur, tradique clarissimo viro Carolo Christophoro Puer, per quem illæ dirigantur ad D. Temlerum ^a.

Hoc autem mihi molestum est, quod cum cl. viri Petri Stevartii volumen continens libros Etherii ac Beati ad me tuo jussu veniant, ut libri illi conferantur cum manuscriptis Toletanis, unde olim descripti fuerunt; tamen mihi significatum est, collationem hanc nullo modo fieri posse, quia nulla spes est, illius ecclesiæ capitulum hujusmodi veniam concessurum.

In quibuslibet aliis rebus, celsissime princeps, in quibus ego meum obsequium præstare queam, arbitrato tuo quidvis impera mihi. Tuam enim de me opinionem expectationemque nullo modo fallam. Vale, princeps, etc., et numera me inter clientes tuos. Olivæ v Kal. Martias anno 1765.

Post hæc scripta visum est mihi iudicio tuo submittere conjecturas aliquas, quibus conatus sum implere aliqua vacua ineditæ epistolæ Elipandi. Cætera vulnera mihi videntur immedicabilia.

III.

Illustrissimo domino D. FROBENTIO, dignissimo abbati monasterii S. Emmerami Ratisbonæ et S. R. I. principi, GREGORIUS MAJANSIUS, Generosus Valentinus S. D. P.

Non fuit causa, illustrissime domine, cur tantum laborem caperes, ut ad me scriberes gratias propter Elipandi epistolas ad te transmissas: nam quidquid officii a me tibi præstetur, jure meritissimo debetur tibi.

Elipandi epistola manuscripta et inedita, quam **590** ad te misi, fuit prima, quam ille scripsit, quamque damnavit concilium Francofurtense, et impugnarunt sanctus Beatus atque Etherius ^b: ideoque in codice Toletano 140 prima ex tribus legitur, eamque sequuntur aliæ duæ, quas Henricus Florezius edidit, ex eodem codice descriptas jussu cl. viri Joannis Antonii de Las Infandas, Ecclesiæ Toletanæ decani, et dum vivebat, amici mei.

Beati atque Etherii Apologeticus adversus Elipandum est in cod. 162, quocum unum corpus efficit abbas Sansonis abbatis Cordubensis. Scriptus est codex litteris Longobardicis vetustis: et quia librarius, ob litterarum inusitiam, cum eum conglutinaret, invertit quaternionem a cap. 15 libri II usque ad finem ejus, hoc ipsum erratum repetitum fuit in alio codice recenti, qui est codex 163, descriptusque fuit ab amanuensi eruditissimi viri Joannis Baptiste Perezii episcopi Segorbiensis; cujus incomparabilis viri nonnullæ notæ et emendationes in margine leguntur, ut credibile sit summum illum virum exemplar vetustum cum recenti contulisse. Harum notarum et emendationum testis est vir cl. Aurelius Beneito, ejusdem ecclesiæ decanus, mihique amicissimus, qui et Perezii et ejus amanuensis manus optime novit.

Præterea animadverti ego Joannem Marianam in *Historia de rebus Hispaniæ* a se Hispanica lingua donata, atque edita Toleti apud Didacum Rodriguez anno 1623, usum fuisse papyris, hæc est, manuscriptis Joannis Baptiste Perezii, episcopi Segorbiensis, prout ipse fatetur in fine *Indicis auctorum*, ex quibus Historiam suam composuit. Itaque facile crediderim, Marianam, qui tabularia non frequentavit, non legisse Beati et Etherii Apologeticum originale, sed ejus exemplum recens, quod cum Andrea Schotto communicavit, et Schottus cum Petro Stevartio.

De his rebus, quæ fortassis minutis videbantur, volui te certiosem facere, illustrissime domine, ut

sum hic assentiri D. Majansio; diu enim ante concilium Francofurtense et scriptam ad episcopum Gallicæ Elipandi epistolam, certamen illud Elipandi cum Beato et Etherio cœpisse mihi videtur. Rationes meæ sententiæ legas in *Dissert. hist. num. 6 et 7*.

intelligas, me valde cupere de te bene mereri. Si vestustissimum illum codicem ante oculos haberem, fortasse ejus paginas ordinarem, observans, quibus verbis singula folia incipiunt et finiuntur: cujus rei notitiam si acquirere potuero, de ea certior fies. Vale, illustrissime, humanissime, atque doctissime domine, abbas et princeps. Olivæ in Nonas Maias anni 1766.

IV.

Clarissimo doctissimoque viro Carolo Christophoro PLUER, GREGORIUS MAJANSIUS Generosus Valentinus S. D.

1. Inter maximas utilitates, quas ex commercio tuo litterario percipio, hæc mihi jucundissima est, quod amicis tuis, viris amplissimis me gratum facis, crebras occasiones mihi præbens voluntati eorum obtemperandi. Quanquam igitur ego destitutus sum ea librorum copia, quæ necessaria est ad satisfaciendum desideriis illustrissimi abbatis Emmeramensis, cujus consilia litteraria felicem exitum sortiri cupit cl. vir. C. F. Temler: tamen indicabo breviter, quæ mihi veniunt in mentem, ut illustrissimus abbas intelligat, non mihi voluntatem, sed facultatem deesse ad ejus jussa exsequenda. Sed summus vir auctoritatem habet ad multa efficienda, quæ ego solum designare possum.

2. Res Elipandi natione Gothi (ut ejus nomen indicat) et metropolitani Toletani adeo notæ sunt, ut de iis silere satius sit, quam pauca dicere. Ejus error fuit: Jesum Christum secundum humanitatem non esse proprium Filium Dei, sed adoptivum. Illum fuisse sequacem Urgellitani episcopi, nomine Felicis, revera infelicis, testatur Jonas Aurelianensis initio librorum adversus Claudium Taurinensem. Sed uterque ardentem fumosumque titionem accepit ab hæreticis Bonosianis, contra quos data opera scripsit Justinianus Ecclesie Valentinæ episcopus, qui, ut refert beatus Isidorus de Viris Illustribus cap. 33, floruit, in Hispaniis temporibus Theudi principis Gothorum, ab anno scilicet 534. Regnavit annis septemdecim.

3. Solent hæretici incorrupta veritatis testimonia interpretatione sua corrumpere et speciose incrustare, ut facilius alios decipiant. Itaque mirum non est, voluisse Elipandum errorem suum velare non solum auctoritate divinarum Scripturarum, sed liturgiæ etiam Mustarabicæ, ut Hispanorum mentes alliceret: prout patet ex ipsius Elipandi epistola ad Albinum, num. 11, apud Henricum Florezium in Hispania Sacra tom. V, pag. 568. Sed quam absurde ille abuteretur Hispana liturgia, alterius quam mei otii est: atque huic argumento pro dignitate tractando præmitti deberet editio undecim tomorum continentium liturgiæ Gothicæ et Mustarabicæ in bibliotheca ecclesie Toletanæ, quorum descriptioni egregiam operam dedit amicus noster Andreas Marcus Burriel Societatis Jesu, cujus eximii conatus conspicui sunt in regia bibliotheca Madridiensi.

4. Cum Elipandus esset Ecclesie Toletanæ metropolitans, multum eo nomine gloriabatur, ut videre est in ejus epistola ad Fidelem scripta anno 783. Cum esset igitur tanta dignitate præditus, facile traxit in errorem suum nonnullos Cordubenses, ut testatur Paulus Alvarus Cordubensis in epistola ad Aurelium Flavium Joannem Spalensem num. 27, apud Florezium in Hispania Sacra tom. XI, pag. 122. In eundem errorem traxit Ascaricum, virum episcopi dignitate præfulgentem, ut pote quem ipse *Dominum Episcopum* vocavit initio epistolæ ad Fidelem; ejusdemque episcopi meminit papa Adrianus epistola 3, alias 37. Neuter vero ejus sedem designavit: licet scriptores ficulnei Bracaragustanæ præfererint, ut videre est in Epistolis Præstulæ, quas eorum nomine fluxit Hieronymus Higuera, venditavitque tanquam collectas et scholiis illustratas a Juliano Petri archiepiscopo S. Justæ, notas suas adjiciens clarissimus

• Tom. XI Hispan. Sacræ Floresii, num. 27, pag. 125.

A vir 591 Laurentius Ramirez de Prado, qui ineptissimam illam appendicem adjunxit Luitprandi operibus a se evulgatis, ut similes ganderent simili. Vide pag. 515, 516 et 522. Ne vero adversaria Juliani Petri ejusdem manus viderentur, illius episcopi nomen de more suo variavit Higuera, vocans eum *Arçaricum*, Adversario 409 et 410. Cujuscunque sedis ille fuerit, Elipandum consuluit, coque nomine laudavit eum ipse Elipandus, ut constat ex ejusdem epistola ad Fidelem in principio. Verum ipse Elipandus non adeo liber fuit a conscientie morsibus, quin consuluerit Felicem Urgellitanum episcopum, a quo perverse institutus fuit, teste Eginhardo ad annum 792, et in errore suo tenacissime obstinavit se. Ideoque, ut ejus erroris damnationes vulgo notas omittam, ecclesiastico fulmine ferri meruit a Theudulano episcopo ut Alvarus Cordubensis testatur in epistola ad Joannem Hispalensem scripta, cujus initium est *Englogæ*; cujus hæc sunt verba: «Eo tempore, quo Elipandi lues nostram vastabat provinciam, et crudelior [*Al., perperam, crudeliter*] barbarico gladio lethali pectora dissipabat fortiter romphæa, vester nunc requisitus (*quia scilicet jam obierat*) episcopus Theudula post multa et varia de proprietate Christi veneranda eloquia, tali fine totius suæ dispositionis composuit Epitoma, ut diceret: *Si quis carnem Christi adoptivam dixerit Patri, anathema sit, Amen.*» Cum igitur hæc epistola missa fuerit ad Joannem Hispalensem, et in ea Theudula dicatur *vester episcopus*, sicut alibi etiam *tuus Isidorus*, procul dubio fuit Theudula episcopus Hispalensis; nimirum idem ac ille, qui in Catalogo episcoporum Hispalensium, qui legitur in codice Gothico sancti Emiliani, quem ego edidi in Vita Nicolai Antonii, § 156, *Meudula* (Ita legendum) dicitur. Sed repoi debet, *Teudula*, ob facilem permutationem litteræ Gothicæ T in M, cui illa similis est. Fuit autem Teudula secundum memoratum Catalogum illius sedis episcopus quadagesimus primus, Humiliani successor, eumque secutus fuit David. Obiter hic in veritatis gratiam adnotabo errorem Joan. Alberti Fabricii in Bibliotheca mediæ et infimæ Latinitatis, tom. II, libr. VI, pag. 482, abbatem Fidelem credidisse, Jesum Christum fuisse Filium Dei adoptivum. Nam licet certum sit Elipandum scripsisse illi tanquam hoc errore infecto, ut videre est apud Josephum Pellicerium in Annalibus Hispaniæ libr. IX, num. 18, pag. 406; tamen Etherius atque Beatus eum vocarunt *fratrem*, apud Sandovalium in Notationibus, pag. 126, et fideliter se gessisse videtur, ut observari potest apud Moralem lib. XIII, cap. 16, fol. 43, pag. 2, et apud Vazquium Disput. priore de Adoptione Christi, cap. 1, p. 224, ubi ait, Fidelem ostendisse solum epistolam Beato et Etherio, ex quo ei nulla nota iniuri debet.

5. Nonnulli Hispani conatu audacissimo tentarunt Elipandum pertinaciæ absolvere, inter quos eminent Gabriel Vazquez in Disputationibus duabus contra errores Felicis et Elipandi, quas Compluti edidit anno 1594, et Joannes Eusebius Nierembergus in Epistola, quam edidit cl. vir Laurentius Ramirez de Prado, ficulnearum fictionum diligentissimus incrustator in Notis ad Luitprandum, p. 518. Mirum igitur non est, esse quamplurimos scriptores, qui auctoritatem eorum seculi asserant, Elipandum obisse in Ecclesie catholice confessione. Certe constat ex epistola, quam Elipandus mense Augusto anni 799 ad Felicem misit eo tempore Lugduni exsulem, se octuagesimum secundum annum jam natum fuisse: cumque Felix eo tempore vel jam tandem resipuisset, vel resipuisse simularet, ipse eum, qui de sui erroris retractatione ad se scripserat, acerbissime reprehendit. Neque mirum videri debet, Elipandum exemplo Felicis non fuisse dejectum de episcopi dignitate: nam id difficile erat, cum Elipandus esset sub

Cordubensis regis imperio. Recte igitur Paulus Alvarus, post ejus mortem scribens, vocavit eum *hæreticum* in Epistola 4 ad Joannem Spalensem: idemque fecit Jonas Aurelianensis, qui decessit anno 842. Beati acta, quæ ex tenebrososuo cerebro in lucem emisit Joannes Tamayo de Salazar die 19 Februarii, nihil me movent: nam descripta sunt ex Marianæ Historia, aliisque scriptis recentibus, quorum fabulis ipse suas adjunxit ^a.

6. Sed agamus jam de Elipandi scriptis, ex quibus solum supersunt Epistolæ. Ex his vulgo circumferbantur, quæ in Alcuini et beati Etherii operibus leguntur. Verum ecclesiæ Toletanæ codex nobis conservavit tres, quarum duæ jam editæ sunt, tertia luce publica nondum fruitur. Prima epistola ita inscribitur: *Epistola Migetio hæretico directa*. Ab eo dicti hæretici *Migetiani* et *hæresis Migetiuna* in eisdem Elipandi epistola ad fidelem. Migetius hic dicitur *Igelius* in aliquibus libris manu exaratis; atque ita nominatur in novissimo catalogo mss. bibliothecæ ecclesiæ Toletanæ cod. 140, quem catalogum confecerunt anno 1727 Didacus Meolaeta et Martinus Sarmiento, monachi Benedictini. In Adriani papæ epistola 5, alias 99, nominatur *Mingentius*; et a clarissimis viris Josepho Pellicerio in eruditissimis Annalibus Hispaniæ, lib. viii, num. 13 et 14, et a Joanne Gomez Bravo in Episcopis Cordubensibus, pag. 106, *Migentius*; unde hæretici *Migentiani*, in rescripto Sauli episcopi Alvaro directo, apud Florezium in Hispania Sacra tom. XI, pag. 165. Hæc Elipandi epistola ex manuscripto codice ecclesiæ Toletanæ edita est ab Henrico Florezio tom. V Hisp. Sacræ, pag. 543, unde melius quam antea intelligitur Migetii hæresis, lucemque accipiunt, quæ gloriabunde indicavit ipse Elipandus in epistola ad Fidelem, quæque adversus eam scripsit Adrianus papa.

7. Secunda Elipandi epistola missa fuit ad Carolum Majorem. Edidit eam ex memorato codice Toletano Henricus Florezius, tom. V Hispan. Sacræ, pag. 558. Olim illam desiderarunt Ambrosius Morales, lib. xiii, cap. 25, fol. 44, lit. B, et Gabriel Vazquez Disputatione priori contra errores Felicis et Elipandi, cap. 1, fol. 224, et novam lucem affundit epistolæ Caroli Magni ad Elipandum et ceteros episcopos Hispaniæ, quæ legitur tom. IV, pag. III Conciliorum Hispaniæ recentis editionis Josephi Catalani, qua utor.

592 8. Tertia Elipandi epistola, quam continet idem codex Toletanus num. 140, est inedita, propterea, quod ille codex male conservatus est, ut refert Florezius in Hisp. Sacræ tom. V, pag. 557, ubi flocci facit pessimam illius codicis constitutionem. Illius epistolæ inscriptio sic se habet: *Dominis et in Christo reverendissimis fratribus Galliæ atque Aquitanicæ, atque Austriæ* (sic eo tempore vocabatur Franciæ pars jacens inter Rhenum et Mosam) *cunctis sacerdotibus, nos indigni et exigui Spaniæ præsules, et ceteri fideles in Domino æternam salutem, Amen*. Nimirum episcopi Elipandinæ factionis scripserunt hanc epistolam commemoratis episcopis, ut in examen revocarent Felicis episcopi Urgellitani causam propterea, quod ille erat eo tempore sub Caroli Magni ditione, qui Urgellensem tractum occupabat. Hujus epistolæ fit mentio in jam commemorata ad Carolum missa; itaque ante eam scripta fuit: atque diligens opera adhiberi debet, ut transmittatur, edaturque in lucem. Sed quis eam leget, cum Gothice scripta sit, et codex ille male habitus? Si mihi esset auctoritas, quæ illustrissimo abbati Emmeramensi, minor esset difficultas. In gratiam vero tanti principis tentabo, quid consequi possim ab amicis meis. Atque hæc indicasse sufficiat de Elipandi historia.

9. Nunc agamus de scriptis Beati et Etherii. Hi duo Christi gloriæ defensores una pro veritate fidei

A catholice dimicarunt, et utrique palma debetur. Beatus fuit magister Etherii, ut memoriæ prodidit Elipandus in epistola ad abbatem Fidelem, quam nonnullis notulis illustratam edidit cl. Josephus Pellicerius in Annalibus Hispaniæ, lib. ix, num. 18. Alvarus Cordubensis, ut animadvertit eruditissimus Caspar Ibanez de Segovia, marchio Mondexarensis in Prædicatione beati Jacobi in Hispania, cap. 22, fol. 128. Beatum vocavit *Libanensem presbyterum* in epistola 18 ad Aurelium Flavium Joannem edita a Florezio in Hisp. Sacra, tom. XI, pag. 120 et pag. 127, non autem monachum, neque abbatem. Alcuinus lib. 1 contra Elipandum honoravit eum *abbatu* nomine, sed significatione presbyteri, quæ ad nostrum usque tempus in Gallæcia usurpatur ad curiones designandos. Et in regno Valentia *abidia*, hoc est, *abbatia* dicitur curionis domus. Et licet fuisse monachus, non fuisse sodalitiū Benedictini, quod eo tempore in Hispaniam nondum introductum fuerat, quamvis hoc tentetur confirmari plurimis confectis monumentis ^b. Etherius fuit episcopus Uxamensis, et ideo beatus vocavit eum *Patrem* in fine Commentarii ad Apocalypsin, ut videre est apud marchionem Mondexarensis in laudato libro de Prædicatione beati Jacobi, cap. 21, fol. 128, pag. 1. Ob eandem rationem Elipandus metropolitanus Toletanus vocavit eum *fratrem* in epistola ad Fidelem. Alvarus Cordubensis apud Floresium in Hispania Sacra, tom. XI, in epist. 1 ad Joannem, num. 7, pag. 85, et epistola 4 ad eundem Joannem, num. 24, p. g. 120, et num. 34, pag. 127, commemoratum opus adversus Elipandum laudavit nomine solius Beati: an per compendium ita scripserit, dubitari potest: atque ego ita credo. Nam in epistola 1 ad Joannem, ubi prima Beati occurrit mentio, ita scriptum est in Nicolai Antonii exemplari, a quo ego meum descripsi: *Item ex libro Beati Heterii contra Elipandum*; ubi recte admonuit Nicolaus Antonius ad marginem sui exemplaris et in Biblioth. Veter. Hisp. lib. vi, cap. 2, num. 37, legi debere: *Beati et Heterii*; atque ita legi debet apud Floresium dicto tom. XI, pag. 84, num. 5 epistolæ Alvari. Ut sit, Beatus illius operis fuit auctor, ideoque Etherio præpositus citatur, qui ei adjunctus fuit ad majorem operis commendationem, quia scilicet episcopus erat. Cujus dignitatis causa vice versa ipsi Beato præpositus fuit in epistolæ inscriptione sive salutatione, quæ Elipando illius temporis more valde honorifica fuit: quæ, ut Prudentius Sandovalius testatur in Notationibus ad Chronica episcoporum pag. 126, sic se habet: *Eminentissimo nobis et Deo umabili Elipando Toletanæ sedis archiepiscopo Etherius et Beatus in Domino salutem*.

10. Hoc Beati et Etherii opus conservatur adhuc in bibliotheca ecclesiæ Toletanæ, ubi conspiciuntur duo exemplaria, alterum originale, alterum ab eo descriptum. Primum est codex 162 novissimi indicis. Secundum est codex 163, atque hæc exemplaria videntur esse duo illa, quæ commemoravit Nic. Antonius in Bibliothecæ Veteris Hispaniæ, lib. vi, cap. 2, num. 16. An inde descripserit, aut aliunde habuerit Garsias Loaisa alterum exemplum hujus operis, quod ipse habuit, cujusque meminit in margine notarum ad Decretum Gundemari, pag. 280 Collectionis Conciliorum Hispaniæ, incertum est. Ipsa verba sunt hæc: *Exstat apud me liber Etherii episcopi Oxomæ et Beati adversus Elipandum*.

11. Primus, qui mentionem fecit superioris codicis ecclesiæ Toletanæ, antiquis caracteribus Gothicis exarati, fuit Ambrosius Morales, qui cum egeret libros xi et xii Chronici generalis Hispaniæ, prætionem præposuit cum hac inscriptione: *De libri antiquis et aliquibus aliis auxiliis, quæ habui ad scribenda multa, quæ sequuntur*. Ibi que fol. 10, sub lit.

^a Vid. Mab. Acta SS Bened. sæc. iv, pag. 755.

^b Consule cel. Mabillonium sæc. iv Bened., pag. 753.

tera A, ita scripsit: « Otro libro tambien tuve de la santa iglesia de letra Gothica antiquissima, donde esta lo que escribieron Eterio obispo de Osmia, i Beato presbytero, contra el arzobispo Elipando, i el Apologetico del abad Sanson de Cordova. » Quæ verba in Latinam linguam ad litteram translata sic se habent: « Alium etiam librum obtinui a sancta ecclesia (Toletana) scriptum litteris Gothicis antiquissimis, ubi est, quod scripserunt Etherius episcopus Uxamensis, et Beatus presbyter contra archiepiscopum Elipandum; et Apologeticus abbas Samsonis Cordubensis. » Et postea idem Morales oportuno loco, id est, lib. xiii, cap. 26, fol. 43, lit. F, ejusdem codicis mentionem fecit, his verbis: « Esta obra se halla escrita de letra Gothica mui antigua en la libreria de la santa iglesia de Toledo, donde yo la he visto, i sacdo del libro mucho. » Id est: « Hoc opus scriptum litteris Gothicis antiquissimis exstat in bibliotheca sanctæ ecclesiæ Toletanæ, ubi ego vidi illud, et multa ex (eo) libro desumpsi. » Mentionem fecit hujus codicis ecclesiæ Toletanæ, eundem laudans, Gabriel Vazquez, Disputatione priori 593 contra errorem Felicis et Elipandi de servitute et adoptione Christi, cap. 1, fol. 224, pag. 4, et cap. 6, fol. 229, pag. 2. Eundem codicem laudavit Moralis fidei innixus cl. vir Maurus Castella Ferrer in Hist. beati Jacobi, lib. iii, cap. 19, fol. 302, pag. 2. Idem fecit Prudentius Sandovalius in Notationibus ad Chronica Episcoporum, pag. 126, ubi eundem codicem allegans ait: « En este tratado, o respuesta, que esta en la libreria de Toledo, se dice mui a la larga todo lo que en este caso passo, come se corrigio el arzobispo (Elipando) conociendo que avia errado. » Id est: « In hoc tractatu aut responso, existente in bibliotheca Toletana, longe commemorantur omnia quæ hoc casu contigerunt, quo pacto se retractavit archiepiscopus (Elipandus) agnoscens se errasse. » Verum hoc postremum non legitur in eo libro: sed Sandovalius revera contigisse credidit, quod nullo fundamento nixus opinatus fuerat Morales, lib. xiii, cap. 26, fol. 44, lit. E, cujus Chronicon Sandovalius ante oculos habebat, ut constat ex Notationum pagina sequenti, nimirum 127. Hac ipsa de re agens Joannes Mariana lib. vii de Rebus Hispaniæ, lib. viii ita scripsit: « Quid Elipando contigerit, clam est: ac credam potius sententiæ Patrum (Francofurtensium) obtemperasse, pravaque opinione deposita mutasse. » Et postea in eadem historia a se translata in linguam Hispanam, ut vulgi auribus aliquid daret, Elipandi poenitentiam tanquam judicio suo certam affirmavit. Cumque facile sit magnos viros pertrahere alios in errores suos, Marianæ Vazquius subscribens Disputatione posteriore contra Felicem et Elipandum edita Compluti anno 1594, cap. 12, fol. 271, figmentum hoc confirmavit commentitio Eutranti testimonio, quod a scio suo Hieronymo Higuera (personati Eutranti sive Luitprandi confictore), ut ipse Vazquius refert, accepit. Sic in decipulam incidunt, qui alios volunt decipere.

12. Postea Etherii episcopi Uxamensis et Beati presbyteri Libanensis adversus Elipandum archiepiscopum Toletanum libri duo, de adoptione Christi Filii Dei, primum ex bibliotheca Toletana in lucem deprompti, editi fuerunt a Petro Stevartio, tomo singulari Insignium Auctorum Græcorum et Latino-rum, Ingolstadii Ederi, 1616, in-4°. Acceperat Stevartius opus illud ab Andrea Schotto, qui licet vir esset eruditissimus, in lectione tamen litterarum Gothicarum non erat versatus. Itaque editio illa male se habens cum manuscripto Toletano ab homine perito conferri debet. Prout autem eam accepit Stevartius, sæpe recusa est. Ejusdem codicis Toletani mentionem fecit Aubertus Miræus in Auctario de Scriptoribus ecclesiasticis, num. 224. Anno 1635 ipsummet codicem vidit in bibliotheca Toletana cardinalis Aguirrius, ut ipse refert tom. I Concil. Hispan.

A in Dissert. Eccl. ix, excursu 3, § 54, pag. 144, et anno sequenti, quo Notitiam Conciliorum Hispaniæ edidit Salmanticæ apud Lucam Perez, ejusdem codicis a se visi mentionem fecit pag. 169. Postremo, ut alios omittam, Joannes Ferreras vir optimus de eodem codice loquitur ad annum Christi 782, num. 2. Præter laudatum codicem ecclesiæ Toletanæ cl. vir Garsias Loaisa, uti supra indicavi, alium possedit, ut ipse ait in nota marginali ad Decretum Gundemari, pag. 280 Collectionis Conciliorum Hispaniæ postea repetitæ et auctæ a cardinale Aguirrio, et novissime a Josepho Catalano. Loaisa legavit bibliothecam suam propinquo suo Petro Carvajali ecclesiæ Toletanæ decano et postea episcopo Lauriensi. Hic reliquit eam gentilibus suis Placentinæ urbis, a quibus translata fuit in monasterium S. Vincentii ordinis Prædicatorum ejusdem civitatis, unde nostro tempore transportata in bibliothecam regiam Madridensem.

B 13. Loquamur nunc de alio insigni opere Beati presbyteri Libanensis, quod inscriptum est Etherio episcopo Uxamensi: nimirum in Apocalypsin Commentaria. Hujus operis mentionem fecerunt Nicolaus Antonius in Bibliothecæ Veteris Hispaniæ lib. vi, cap. 2, num. 40, et marchio Mondexarensis in Prædicatione beati Jacobi in Hispania, cap. 22, fol. 127, pag. 2, atque de eo magnifice locuti sunt Ambrosius Morales libr. xiii, cap. 27, fol. 46, lit. C. in Itinere sancto, manuscripto bibliothecæ regie Madridensis, unde ego descripsi exemplum meum; itemque Nicolaus Antonius dicto loco. Cum autem Apringius episcopus Pacensis interpretatus fuerit sancti Joannis Apocalypsin, teste beato Isidoro de Viris Illustribus, cap. 30, nonnulli scriptores hujus antiquioris Apringii opus confuderunt cum Beatiano. Sed marchio Mondexarensis utrumque opus diligenter conferens, eorum diversitatem animadvertit, notavitque in libro de Prædicatione sancti Jacobi in Hispania, cap. 22, fol. 124 et sequentibus. De episcopi Pacensis Commentario et ejus exemplaribus dignissimi sunt qui legantur, Ambrosius Morales lib. xi, cap. 49; Ludovicus Alcazar in Apocalypsin Notat 26, sect. 3; Philippus Labbeus in Nova Bibliotheca ms., part. 1, pag. 25; marchio Mondexarensis in Prædicatione sancti Jacobi in Hispania, cap. 22; Nicolaus Antonius in Bibliothecæ Veteris Hispaniæ lib. iv, cap. 2, et in Adversariis Manuscriptis, ubi asserit, sicut etiam in Bibliotheca, se descripsisse hoc opus secundum exemplar codicis Ludovici de sancto Laurentio, qui suum desumpsit in codice Barcinonensi, ejusque exemplum transiit in potestatem cl. viri Emanuelis Sarmiento de Mendoza canonici magistralis ecclesiæ Hispalensis, a quo illud habuit eruditissimus doctor Martinus Vazquez Si-ruella; postea summus vir Joannes Lucas Cortesius, qui Nicolao Antonio permisit descriptionem, uti narrat marchio Mondexarensis in Prædicatione beati Jacobi cap. 22, fol. 122, pag. 2. Qui codex exstat in regia bibliotheca Madridensi, eumque cum aliis scriptoribus cogitabat edere Joannes Ferreras, ut ipse ait in dissertatione priori de Prædicatione in Hispania per sanctum Jacobum, pag. 8. Sed nos agamus de Beati Commentario in Apocalypsin.

C 14. Hoc Beati opus, teste marchione Mondexarensi in libro de sancti Jacobi Prædicatione in Hispania, cap. 22, fol. 130, pag. 2, divisum est in duodecim libros. Primum qui ejus mentionem fecit fuit Ambrosius Morales lib. xiii, cap. 27, ubi scripsit, se vidisse quatuor exempla, absque nomine tamen auctoris, sed quem certis conjecturis probavit fuisse Beatum. Idque liquido constat ex aliis codicibus. Primum exemplum, quod vidit 594 Morales, erat membranaceum, exstititque in ecclesia Vallis Cavate (Valcavado) quod oppidum situm est prope Saldaniam. Illius codicis mentio occurrit apud Nicolaum Antonium in Bibliothecæ Veteris lib. vi, cap. 2, num. 41, scriptusque fuit, teste Morale, æra 1008,

anno 970. Ex quo temporis caractere constat, codicem illum fuisse, quem eruditissimus vir Joannes Bapt. Perezus Legionensem vocavit in nota ad cap. 30 de Viris Illustribus sancti Isidori, refertque se illum vidisse. Nimirum insignis vir ille ecclesiasticæ historiæ Hispanæ illustris instaurator, auctoritate et beneficio Philippi II quam plurimos libros vidit ad Historiam ecclesiasticam spectantes ex ecclesiarum Hispanarum tabulariis depromptos. Existimo ego Perezum fuisse privatum illum, apud quem Higuera memorat, ut refert Nic. Antonius laudato loco, se vidisse codicem ecclesiæ Vallis Cavatæ. Nam Higuera inter amicos suos nominavit magnum Perezium. Falso igitur Aubertus Miræus in Notis ad Isidorum de Viris Illustribus, cap. 17, adjudicavit notam illam Perezii iam Garsie Loaisæ, cum certum sit, notas beati Isidori libro de Viris Illustribus adjunctas, esse Joannis Bapt. Perezii, ut animadvertit operum Isidorianorum editor Joan. Grial. in Præfatione *: idque postea confirmarunt Nic. Antonius in Bibl. Hispan. tom. I, pag. 494, Josephus Rodriguez in Bibl. Valentina, pag. 244, et Vincentius Ximeno in Scriptoribus Valentinis, tom. I, pag. 203. Loaisa autem in Conciliorum Collectione, pag. 788, edidit librum beati Isidori absque notis, Madridi apud Petrum Madrigal anno 1595. Eodem anno Taurini apud Joannem Bapt. Bevilacqua edidit idem Joaisa Isidori Hispalensis episcopi Sententiarum libros tres a se emendatos et notis illustratos. Ibidem atque eodem anno apud eundem edidit Chronicon D. Isidori archiepiscopi Hispalensis a se etiam emendatum, scholiisque illustratum in-4°. Quod si Loaisa habuisset Beati Commentarium in Apocalypsin, procul dubio id dixisset, cum in nota marginali ad Decretum Gundemari, pag. 280, lectores admonuit, habere se librum Etherii episcopi Oxomensis et Beati adversus Elipandum.

15. Secundum exemplum, cujus mentio fit in Moralis lib. xiii, cap. 28, fol. 46, lit. E, sic ab eo describitur: « Otro libro destes esta en la insigne libreria del real monasterio de san Isidoro de Leon. Fue el libro, a lo que yo creo, del rei don Fernando el primero, o que el lo mando escrevir, segun al principio se da en alguna manera a entender. I parece bien ser joya de rei, por las muchas i grandes iluminaciones que tiene de mucho oro, i pintura, con algun acortamiento en ella: assi que no parece de aquellos tiempos tan antiguos. Al cabo se dice, como se acabo de escrevir el anno de nuestro Redentor mil i quarenta i siete, que es el de la era mil ochenta i cinco, que alli se sennala. » Hoc est: « Alter liber ex his est in insigni bibliotheca monasterii sancti Isidori Legionensis. Fuit liber (prout ego credo) regis domini Ferdinandi primi, aut quem ille scribi jussit, prout initio aliquo modo indicatur: atque optime apparet, esse pignus regium, propter multas magnasque illuminationes aureas, picturasque, quas habet cum aliqua picturæ dexteritate. Itaque non videtur illorum temporum adeo antiquorum (meminerat antea exempli scripti æra 1008). In fine dicitur absolutam fuisse scripturam anno nostri Redemptoris 1047, qui est æra 1085, qui (annus) ibi designatur. » Hoc exemplum fuit postea marchionis Mondexarensis, ut ipse ait in libro de Prædicatione sancti Jacobi in Hispania, cap. 22, fol. 126, pag. 1. Idemque referunt Nicolaus Antonius in Bibliothecæ Vet. Hispan. lib. vi, cap. 2, num. 41, et cardinalis Aguirrius tom. I Concil., editionis Catalani, pag. 143. Cum autem anno 1706 nonnullorum libri in fiscum incidissent propterea quod eorum domini Austriacas partes secuti fuerant, et idcirco cl. vir Melchior Raphael Macanazius occasionem arripuerit suadendi

* Notæ quæ statim textui singulis libris Sententiarum junguntur, sunt Loaisæ Hispani; quæ autem post omnes libros sancti Isidori collocantur in ed. t. Briculii sunt aliorum virorum doctorum, quas Joan-

Philippo V, ut Madridi bibliothecam institueret instrueretque, tunc in eam translata fuit marchionis Mondexarensis bibliotheca, quæ ab Austriacis capta in oppido Mondexare quo marchio secesserat, Barcinonem comportabatur, et in itinere a militibus Philippi V recuperata fuit, eique tanquam novo domino jure belli acquisita: atque ideo in bibliotheca regia hunc Beati librum exstare asseruit Andreas Durana (id est, inversis litteris *Arnaud*) in Defensione adventus et prædicationis in Hispaniam Jacobi Majoris, pag. 96. Qui Arnaudus scriba fuit marchionis Mondexarensis, et postea, cum id testaretur, bibliothecarius regius: idemque testatur Joannes Ferreras eidem bibliothecæ præfectus Dissertatione priori de adventu Jacobi in Hispaniam, pag. 7, cui subscripsit Emmanuel Cajetanus Sousa in Expeditione Hispanica apostoli sancti Jacobi Majoris, tom. I, pag. 644.

16. Præterea duorum exemplarium mentio fit apud eundem Moralem lib. xiii, cap. 27, fol. 46, lit. F, ubi ita scripsit: « Otro libro aun mas antiguo a mi creer, ai de esta Esposicion en la libreria de la santa iglesia de Oviedo, i otro en el real monasterio de Nuestra Sennora de Guadalupe; i todos los he visto yo. En ninguno esta el nombre de Beato, que creo lo cello por humildad. » Hoc est: « Alius liber antiquior, uti credo, hujus Expositionis, est in bibliotheca sanctæ ecclesiæ Ovetensis, et alius in monasterio Dominæ Nostræ Guadalupensis; atque omnes vidi ego. In nullo eorum est nomen Beati, quod credo cum occultasse Christianæ humilitatis causa. » Quod attinet ad primum codicem Ovetensem, videtur ille ibi non diu permansisse, ut colligitur ex his quæ scripsit licentiatas (hoc est doctor designatus) Espinosa in epistola scripta ad magistrum Christophorum de Valonares, apud Nicolaum Antonium, lib. xii Censuræ Historiarum fabularum, cap. 7, pag. 531, col. 1, cujus verba, quæ memorabilia sunt, Latina faciam, atque huc transcribam: « Cum non esset, inquit, qui legere sciret characteres Gothicos, omnes immittebant manus sacrilegas in illum pretiosum thesaurum librorum, at ex pergamenis librorum Gothicorum tegumenta conficerent puerorum abecediarum chartulis. Ambrosius Morales cum hoc advenisset, indicem memoriam scripsit eorum qui erant, atque ille a nobis nonnullos petiit 595 (procul dubio regia auctoritate) nobilis Petrus Pontius Legionensis alios; et rex (Philippus secundus) alios extulit sancti Isidori: atque ita spoliati fuimus multis et fere optimis; omnesque pervenerunt in monasterium Escorialense, ubi habent carcerem perpetuum. » I circò hujus codicis postea nulla mentio facta est.

17. Alter codex monasterii Guadalupensis a eodem Morale commemoratur in Itinere sancto, fol. 45, pag. 2, mei exemplaris, cujus hæc sunt verba: « Una Esposicion sobre el Apocalipsi, que es como *cateca aurea*, sacada de Geronimo, Augustino, Ambrosio, Fulgentio, Gregorio, Ticonio, Ireneo, Apringio, i Isidoro, que todos estos nombra la prefacion. No tiene el nombre de quien lo escrivio. Mas si yo estuiera en mi estudio en Alcala, bien lo averiguara rastreado por lo que se sigue. Valcavado es un lugar pequenno en este obispado de Leon cerca de Saldanna, i alli venerar un sancto por nombre *san Biaco*, cuyo brazo tienen. Tienen tambien un libro semejante al que yo he dicho sobre el Apocalipsi, i afirman alli, que lo escrivio a quel santo. Este codice en la prefacion tiene el nombre de la persona, i quien se dirige (lo qual no tiene el de san Isidoro) i es *Etherio*. Por solo esto se podra rastrear quienes el autor, aviendo yo visto, i sacado algo de un libro

nes Grialus collegit et auxit. Vid. indicem librorum sancti Isidori Operibus illius præmissum prope finem et pag. 618 in fine.

Gothico, que tiene la santa iglesia de Toledo. Este libro de Valcavado avian traído agora aqui a Leon para cotejarlo con esotro de san Isidoro, i alli yo lo vi. Esta obra a mi pobre juicio es excelente, i dignissima de andar impresa: i sospecho es una de que el Padre Prior del Escorial tiene noticia por aver otro codice della de Guadalupe. Ambos a ellos codices ha mas de 550 annos, que se escrivieron, como por lo, que al cabo se dice, parece. » Id est: « Expositio in Apocalypsin, quæ est veluti catena aurea desumpta ex Hieronymo, Augustino, Ambrosio, Fulgentio, Gregorio, Tyconio, Irenæo, Apringio et Isidoro, quos omnes nominat præfatio, non habet nomen scriptoris. Sed si ego essem Compluti in meo musæo, certe verum invenirem, vestigia sequens eorum, quæ sequuntur. Vallis Cavata oppidulum est in hoc episcopatu Legionensi prope Saldaniam, atque ibi venerantur sanctum, nomine *san Bioco*, cujus brachium habent. Etiam habent librum similem ei, quem memoravi in Apocalypsin, illicque affirmant illum scripsisse eum sanctum. Hic codex in præfatione habet nomen ejus, cui dicitur (quod non habet ille sancti Isidori) et est *Etherius*. Ob hoc solum investigari poterit, quis sit auctor, cum ego viderim et desumpserim aliquid ex libro Gothico, quem habet sancta ecclesia Toletana. Liber hic Vallis Cavatæ nunc allatus huc Legionem, ut conferretur cum alio sancti Isidori: atque ibi eum ego vidi. Opus hoc judicio meo pauperimo excellens est, dignissimumque, quod impressum circumferatur, suspicorque esse idem ac illud, cujus Pater Prior Escorialensis (Ferdinandus de civitate regali, vir doctissimus) notitiam habet, quia ejus est alius codex Guadalupensis. Uterque codex plus quam quingentis quinquaginta abhinc annis scriptus est, ut apparet ex eo, quod in fine dicitur. » Scribebat Morales narrationem Itineris sui jussu Philippi secundi anno 1572.

18. Horum omnium quatuor exemplorum mentionem fecit Morales in laudato Itinere sancto, fol. 42 et 43: itemque 79 et 159 codicis a me descripti; sicut etiam alterius codicis monasterii Spinensis, de quo in eodem Itinere sancto, fol. 150, ita scripsit: « Exposicion del Apocalipsi sine nomine auctoris. Podria ser la de san Beato, de quien he dicho en otras librerias. » Hoc est: « Expositio Apocalypsis sine nomine auctoris. Esse poterit sancti Beati, de quo dixi agens de aliis bibliothecis. » Sed cum postea Morales in Chronicis in lucem editis hujus codicis nusquam meminerit, fortasse illud exemplum Spinense Apringii erat et non Beati.

19. Ex supradictis colligitur, incaute locutum fuisse Prudentium Sandovalium in Notationibus, fol. 125 et 127, ubi codices, qui tempore Ambrosii Moralis existebant in diversarum ecclesiarum bibliothecis, suo etiam tempore ibidem exstare dixit, cum inde extracti jam fuissent, et bona eorum pars in bibliothecam Escorialem translata.

20. Præter codices commemoratos ab Ambrosio Morale fuit alius in ecclesia Toletana, ut refert idem Morales in Itinere sancto, fol. 79, cujus hæc sunt verba: « Exposicion del Apocalipsi. Es la misma, que ya he sennalado en lo de san Isidoro de Leon, i por mi buena congetura entiendo que la recopiló mui pocos annos despues de la destruccion de Espanna un clerigo bien docto, llamado Beato, que tambien escrivio otra obra contra el arzobispo de Toledo Elipando en compania de Etherio obispo (a lo que parece) de Osma. Este libro esta en la iglesia mayor de Toledo de letra Gothica. » Id est: « Expositio Apocalypsis, quam jam indicavi agens de ecclesia Legionensi sancti Isidori; et per optimam conjecturam intelligo, composuisse illam paucis annis post Hispaniæ ruinam clericum bene doctum, nuncupatum Beatum; qui etiam scripsit aliud opus adversus Elipandum archiepiscopum Toletanum, una cum Etherio episcopo, uti videtur, Uxamensi. Hic liber exstat in ecclesia maxima Toletana Gothicus

characteribus. » Ejusdem codicis meminit Nic. Antonius lib. vi Bibliothecæ Veteris Hispaniæ, cap. 2, num. 41, et Joannes Ferrara Dissertatione priore de Prædicatione Evangelii in Hispania per apostolum Jacobum Zebedæum, edita anno 1711. Sed anno 1727, quo novissime confectus fuit index librorum ecclesiæ Toletanæ, jam non exstabat, siquidem in eo recensitis non est.

21. His exemplis adjungam aliud, quod habuit cardinalis Antonius de Aragon, uti refert Nicol. Antonius in Bibliothecæ Vet. Hispaniæ lib. vi, cap. 2, num. 41. Cujus bibliotheca post ejus mortem translata fuit in illius fratrem cardinalem Paschasium de Aragon, ut testatur doctor Franc. Ignatius de Porres in prologo, quem præmisit Reipublicæ Litterariæ cl. viri Didaci Saavedræ, editæ Compluti apud Mariam Fernandez anno 1670.

22. Cardinalis Aguirrius tom. I Conciliorum Hispaniæ, repetitæ editionis pag. 143, col. 2, ait, cl. virum Joannem Lucam Cortesium habuisse aliud exemplar. Mirum est, summos ejus amicos Nicolaum Antonium et marchionem Mondexarensis id non commemorasse. Fortasse cardinalis deceptus fuit, confundens ideam exemplaris operis Apringiani, quod apud Cortesium vidit marchio Mondexarensis, cujus ipse meminit in Prædicatione beati Jacobi in Hispania, cap. 22, fol. 124, pag. 2. Ibidem ait Aguirrius Moralem habuisse hoc opus Beati, antiquissimis characteribus scriptum, in quo eum etiam 596 opinio fefellit; siquidem Morales diligentissimus antiquorum codicum enarrator tam in Chronicis, quam in Itinere sancto nusquam memoravit se possedissem talem codicem. Joannes Ferreras in priore Dissertatione de Prædicatione Evangelii in Hispania per sanctum Jacobum Zebedæum, pag. 7, ait, Vallisoleti in bibliotheca collegii sancti Ambrosii Societatis Jesu exstare aliud exemplum Expositionis Beati in Apocalypsin. Atque hæc de Beati operibus: ex cujus scriptis res ejus et Etherii excerptæ sunt.

23. Equum est ut mentionem faciamus Basiliscij, qui videtur scripsisse adversus Elipandum, ut colligitur ex Pauli Alvari Cordubensis epistola 4 ad Aurelium Flavium Joannem, num. 28, p. 123, apud Florezium in Hispan. Sacra, tom. XI. Alvari verba subobscura sunt hæc: « Aydi quid Basiliscus Elipando dicat. Adicit, inquit, quis: *Deus Pater carnem non genuit. Fateor ipse, quia carnem non genuit, sed Filium, cujus caro est, genuit.* » Ubi ego legendum puto: *Adicit, inquit, quis: (Basiliscus videlicet cum Elipando loquens) Deus Pater, etc.* Joannes Gomez Bravo in Episcopis Cordubensibus, cap. 2, pag. 109, ita legit: *At dicit, inquit, quis.* Si magis placet hæc lectio, per me sustineatur. Sed melius legeretur, *dicit*; et quis ille est aliquis Bonosianus. Idem Bravo pag. seq. indicavit Basiliscum hunc fortasse fuisse unum ex legatis Alphonso Lasti ad Carolum Magnum anno 798, cujus legationis meminere Annales incerti auctoris ex Bibliotheca Pithæana, p. 13, et Ado eodem anno, ejus nomen tacens. Sed Bravi conjecturam neque affirmare, neque negare audeo. Et episcopi dignitas nullo modo probatur; tametsi Bravus velit, eum fuisse episcopum. De Benedicti Ananiensis abbatis epistola adversus Elipandum et Felicem Urgellitænum, nihil mihi venit in mentem, quod memorabile sit.

24. Intellexisti jam, vir doctissime, in quibus bibliothecis existunt opera, quæ illustrissimij abbatis Emmeramensis consilio vere magnifico prodesse possunt, nimirum in bibliothecis regis, Escorialensi et Madridensi, et ecclesiæ Toletanæ. In hac ego habeo egregios amicos, a quorum liberalitate possum (nisi occupationes mihi objiciant suas) nonnisi sperare. In illis vero absque regis permissu, vix quidquam consequemur. Itaque indicare poteris cl. Templero, nihil expeditius fore, quam ut illustrissimus abbas ipsi regi scribat. Ita enim quidquid voluerit, obtinebit. Ego vellem ibi esse, ubi ostendere possem, quam

avide cupiam illustrissimi abbatis jussis obtemperare, A et clar. doctissimique Temleri voluntati pro ejus dignitate satisfacere. Tu vero, vir humanissime, optime scis facultatem mihi, non voluntatem deesse ad efficienda omnia quæ tibi grata atque jucunda fore existimare queam. Vale atque ama mc. Olivæ xi Kalendaras Decembres, anno 1763.

CANDIDUS
DE IMAGINE DEI ^a.

Ex codice ms. Salisburgensi sæc. ix.

Juste mihi videtur dictum, interiorem hominem imaginem esse Dei. Anima enim nominatur totus interior homo, qua vivificatur, regitur, continetur lutea illa massa humectata succis, ne arefacta dissolvatur. Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna et innumerabiliter sapiens, et incomparabiliter suavis, ex qua et per quam et qua sunt omnia quæ sunt, reguntur omnia quæ sunt, continentur omnia quæ sunt. ^B Omnia dico ipsam universitatem, quæ est totum, quod aliud est quam ipse qui fecit et non est factus. Sed ipse est, ex quo, et qui ex eo, et quo quod. Ipse Deus ex quo est, Pater dicitur a nobis pauperibus sensu, pauperioribus verbis. Quod qui ex eo Filius dicitur. Quod quo Spiritus sanctus. Ideo autem dicitur Deus Pater, quia ipse est, ex quo et sapientia est qua ordinantur omnia, et dilectio qua se volunt omnia ita manere ut ordinata sunt. Ex quo ego et qui ex eo, et quo se diligunt ipsa duo, tria sunt, et illa tria i. l. eo unum, quia sic sunt ex uno illa duo, ut tamen ab ipso non sint separata, et ipsum ipsa quod ipse, et ipsum ipse quod ipsa, et non ipsa, ipsa qui ipse, et non ipsa ipse quæ ipsa. Vis ista Deus est, et ipse Deus tria est, et unumquodque horum trium (trium ^b) Deus est, et omnia tria illa non dii, sed Deus est.

Ad imaginem ergo suam conditor fecit animam hominis, quam animam, cum [*Fortè*, etiam] mentem dico; sed propter aliud animam et propter aliud mentem. Nam totum, quod vivit hominis anima est. Cum autem anima in se agit, se et ex se et per se sola mens dici solet; sensus vero ad sua ministeria implens consuetius anima dicitur. Mens ergo scire gignit, et amat scire quod scit. Non illud scire dico, quod repente scitur res aliqua, quæ ante nesciri patabatur. Sed illud, unde et aliquid et omne quiddid scitur vel nescitur sciri potest. Illud ergo scire mens gignit; et cum genitum est, scientia potest dici. Sunt ergo jam duo, mens et quod ipsa mens scit. Restat tertium utrisque commune. Omnis mens, quiddid scit, amat scire. Amor non minus, quam inter duos est, amantem, et quod amatur. Unus ergo amborum amor, qui et tertius est. Non autem potest hoc negari, hoc totum unam esse animam, et unam animam hæc tria esse. Sicut enim hæc tria vere una anima sunt; sic non minus vere una anima est hoc unum, et hoc alterum, et hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens Creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc, et multum supra se amoto, quod omnis bonitas, et omne bonum et omnis bonitatis et boni dulcedo creatori a se ipso est; creaturæ vero non solum quod est, sed etiam quod talis est, ab alio est, non a se. Et ipse quod est, semper est. Licet et ipsa anima quodam modo suo incommutabilis est. Nam semper anima est, et scit, et scire vult. Comparet ergo, ut dixi, se anima eo modo, quo potest, Creatori suo. Dicatur mens pater, quia gignit scire. Dicatur scire filius, quia ex alio est, et non est aliud, quam ipsum quod ipse est, ex quo est. Dicatur amor Spiritus sanctus, quia amborum est eorum, qui se amant. Unde in nostris Scripturis sapius amor, id est, charitas, quæ in Deo est erga nos, et quæ a nobis est in Deum, spiritus ipse appellatur.

^a Vide supra Montum Appendicibus præfixum, C ^b Superfluum abs dubio.
col. 1313.

597 APPENDIX TERTIA.

HISTORICA.

NOTITIA
ECCLESiarUM URBIS ROMÆ.

Ex ms. Salisburgensi.

Primum in urbe Roma beatorum martyrum corpora Joannis et Pauli tamen quiescunt in basilica magna et valde formosa. Deinde intrabis per urbem ad aquilonem, donec pervenies ad portam Flamineam, ubi sanctus Valentinus martyr quiescit via Flaminea in basilica magna, quam Honorius reparavit; et alii martyres in aquilone plaga sub terra. Deinde vadis ad orientem, donec venias ad ecclesiam Joannis martyris (*Cod.*, ecclesia Johanni martir.) via Salinaria, ibi requiescit Diogenus martyr, et in altero cubiculo Bonifacianus, et Sistus martyr sub terra; sub terra Blastus martyr. Deinde Joannes martyr. Postea Longuinus martyr. Deinde vadis ad australem via Salinaria, donec venies ad sanctum Ermetem. Ibi primum pausat Basilissa virgo et martyr; in altera et martyr Maximus et sanctus Ermes martyr longe sub terra; et in altera spelunca Protus martyr et Jacintus, deinde Victor martyr. Postea eadem via pervenies ad sanctum Pampulum martyrem xxiv gradibus sub terra. Deinde venies ad sanctam Felicitatem altera via, quæ similiter Salaria dicitur, ibi illa pausat in ecclesia sursum, et Bonifacius papa et martyr in altero loco, et filii ejus

sub terra deorsum. Deinde eadem via pervenies ad ecclesiam sancti Saturni papæ et martyris; in altera ecclesia Daria virgo et mart. pausat et Crisanti mart. Postea pervenies eadem via ad speluncam, ubi sancta Hilaria mart. Deinde eadem via ad sanctum Alexandrum mart. Ibi pausant Theodulus et Evertus, et longe in interiore spelunca Alexander mart. requiescit. Postea ascendens eadem via ad sancti Silvestri ecclesiam; ibi multitudo sanctorum pausat. Primum Silvester sanctus papa et confessor, et ad pedes ejus sanctus Syricus papa, et in dextera parte Celestinus papa, et Marcellus episcopus; Philippus et Felix mart. et multitudo sanctorum sub aliare majore; et in spelunca Crescentius mart. et in altera sancta Prisca mart. et Fimitis pausat in cubiculo, quando exeat; et in altera sancta Potenciana mart. et Praxidis. Et postea vadis ad orientem, quousque pervenies ad sanctam Emerentianam mart. quæ pausat in ecclesia sursum, et duo martyres in spelunca deorsum Victor et Alexander. Deinde via Numantina ad ecclesiam sanctæ Agnæ, quæ formosa est, in qua sola pausat, et ipsam episcopus Honorius mire opere reparavit.

Postea illam viam dimittis et pervenies ad sanctum Ypolytum mart. qui requiescit sub terra in cubiculo; et Concordia mulier ejus mart. ante fores. Altero cubiculo sancta Triphonia regina et mart.